Промінь

ЗМІСТ.

1. Квітчастий луг. *П. Тичини.*
2. Пригвождені. *В. Винниченка.*
3. Наше поле. *Гр. Чупринки.*
4. З нарису «Хутір». *М. Івченка.*
5. Моє кохання. *Гр. Чупринки.*
6. В осени. *Олени Журливої.*
7. «Мазѣпа». *Мих. Могилянського.*
8. Ти кажеш. *Олени Журливої.*
9. Розширеннє автономії Галиччини. Смерть ціс. Франца-Йосифа. *М. Грушевського.*
10. Петроградський клопіт. *П. Смутка.*
11. З окупованого краю. *Сергія Єфремова.*
12. В Росії й за кордоном. *С.*
13. На літературні теми. *Л. Бурчака.*
14. Верхарн. *А. С.*
15. Про «Лиса Микиту» І. Франка. *М. М—ського.*
16. Українське Наукове Товариство в Київі. *М. Ж.*
17. Памяти Лисенка. *Ів. Стешенка.*
18. Хроніка.
19. Бібліографія.
20. Оголошення.

№ 2–4.

11 грудня 1916 року.

Ціна окремого числа 50 коп.

Москва.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

hrushevsky.nbuv.gov.ua

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

НА УКРАЇНСЬКИЙ БЕЗПАРТІЙНИЙ, ПОСТУПОВО-ДЕМОКРАТИЧНИЙ

ТИЖНЕВИК

ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ, МИСТЕЦТВА, Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

„ПРОМІНЬ“

при близшій участи: **О. Білоусенка, Л. Бурчака, В. Винниченка, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Жученка, О. Олеся, А. Саліковського, П. Смутка, М. Філянського, Гр. Чупринки** і инш. (Повний спис постійних співробітників буде подано в одному з найближчих чисел).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік (від падолиста 1916 року) 8 р., на пів року (до кінця квітня 1917 року) 4 р. 50 к., на три місяці (до кінця січня 1917 року) 2 р. 50 к., на один місяць 70 к. Окреме число 30 к.

Для народніх учителів, сільського духовенства, молодшого земського медичного персоналу, учнів, робітників і селян, коли вони звертаються безпосередньо в контору, передплата на рік 7 р.

При зміні адреси повинно прислати 25 коп. почтовыми марками і подати свою попередню адресу, або № бандеролі.

При всяких запитаннях контора просить надсилати на відповідь арку.

КРІМ КОНТОРИ ПЕРЕДПЛАТА ПРИЙМАЄТЬСЯ В ТАКИХ КНИГАРНЯХ:

Українська книгарня, быв. „Кіевская Старина“. Кіевъ, Безаковская, 8.
Крамниця, „Час“. Кіевъ, Владимирская, № 53.
Українська Книгарня. Полтава, д. Ворожейкина, ряд. съ „Европ. гост.“.
Кн. маг. Г. И. Маркевича. Полтава, Б. Котляревскаго.
Українська Книгарня. Харьковъ, Петровскій пер., №18.
Українська Книгарня. Петроградъ, Петроградск. ст., Большой пр., № 1.
Українська Книгарня. Екатеринодаръ, Екатерининская, № 34.
Українське Т-во „Просвіта“. Николаевъ, Московская, № 3.
Українська Книгарня „Слово“. Екатеринославъ, Полицейская, № 36.
Українська Книгарня. Кременчугъ, Екатерининская, № 4.
Книгарня „Діло“. Одесса, Преображенская, № 11.

В Москві в книгарнях: **Вольфа** (Кузнецкій Мостъ), **„Новое Время“** (Неглинный пр.), **„Наука“** (Б. Никитская), **Карбаснікова** і **„Студенческаго Издательства“** (Моховая ул.).

КОНТОРА одчинена що—дня крім свят від 5 до 7 годин вечора.

Адреса РЕДАКЦІЇ і КОНТОРИ: Москва, Поварська, 26, 7.

Телефон 2-46-36 (тільки від 5 до 7 год. веч.).

Редакція ласкаво просить авторів присилать рукописи неодмінно чітко написаними (бажано на машинці), при тому на одному боці аркушу, в противному разі рукописи не приймаються до друку.

Авторам, які присилають рукописи перший раз, повинно подавати свої адреси або на самих рукописах, або в листах, при яких вони надсилаються.

Приняті до друку рукописи можуть бути редакцією змінені або зменшені.

Неприняті рукописи переховуються в редакції два місяці, після чого, коли не буде прислано на їх повернення марок, знищуються і з приводу їх редакція в листування не вступає.

Дописи, на яких нема підписів і адрес їх авторів, не друкуються.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

11 Грудня 1916. № 2—4. 11 Грудня 1916.

ТИЖНЕВИК ПРОМІНЬ ТИЖНЕВИК

літератури, науки, мистецтва й громадського життя.

Квітчастий луг і дощик золотий.
А в далені, мов акварелі,—
Примружились гаї, замислились оселі...
Ах, серце, пий!
Повітря—мов прив'ялий трунок.
Це рання осінь шле цілунок
Такий чудовий та сумний.
Стою я сам посеред нив чужих,
Немов покинута офіра.
І слухає мій сум природа люба, щира
Кріз плач, кріз сміх.
Вона сама—царівна мила—
Нераз свій смуток хоронила
В самій собі, в піснях своїх.
Стою. Молюсь. Так тихо-тихо скрізь,—
Мов перед образом Мадони.
Лиш від осель пливуть тужні, обнявшись, дзвони,—
Узори сліз.
Лише з-над хмар часом прилине
Прощання з літом журавлине—
Погасле, як парча із риз...
Гей, над дорогою стоїть верба,
Дзвінкі дощові струни ловить,
Все вітами хитає наче сумно мовить:
Журба, журба...
Отак роки, отак без краю
На струнах Вічности перебираю
Я, одинокая верба.

П. Тичина.

Пригвождені.

Пьеса на 4 дії.

Дієві особи.

Тимофій Наумович Лобкович, професор.
Устина Марковна—його жінка.
Родіон—їхній син.
Настасія, *Ольга*, *Ліма* } дочки їхні.
Євген Михайлович Вовчанський — чоловік Настасії.
Борис Борисович Шелудько, чоловік Ольги, інженер.
Микола Іванович Голубець—пріват-доцент.
Олексій Захарович Гордий - журналист.
Павло Петрович Вукул—студент.
Калерія Семенівна Прокопенко (Кіля)—курсістка-медичка.
Антипович.
Няня.
Катя, покоївка.

1-а Д І Я.

Віталья Лобковичів. Обставлена гарно, зі строгим смаком. Рояль. Багато квіток. Куточок під пальмами.

Двері: ліворуч у покої; просто в передпокій; праворуч – до кабінету Лобковича.

На сцені нема нікого.

З кабінету виходить *Лобкович.* Високий, широкий в плечах, горбиться. Обличчя з буйними рисами; сивувата, не широка борода; чоло високе з зализами. Вираз лиця переважно непорушно серйозний, не хмарний, але немов би задумливий. Посміхається рідко. Дивиться ніби зпідлоба і вбік од того, з ким балака. Має довгий, гарний сюртук. Любить ходити по хаті, заклавши руки за спину й серйозно мугикаючи якусь мельодію.

Лобкович (ходить і мугикає з стисненими гу-

hrushevsky.nbuv.gov.ua

бами. Витяга з бокової кишені плескувату плящечку з шкляною затичкою, яка є також й чаркою, налива в неї коньяку і випиває. Ховає усе з непорушно-серйозним, задумливим лицем).

Антипович (невеличкий, з круглим, добрим обличчям, довгими вусами і сивою щетиною на щоках. Журливо дивиться, крутить головою. Потім озирається і зазирає в двері ліворуч).

Лобкович. Ну докладуй. Як?

Антипович. Та погано Тимофій Наумович. Стревожим його сьогодня.

Лобк. Хто?

Ант. Та все ж Настасія Тимофійовна. А, Боже, Боже! Поїхала ж оце викрадати.

Лобк. Поїхала?

Ант. Атож. На поміч пана Вукула взяла та й поїхала.

Лобк. Якого це Вукула?

Ант. Та студента оттого великого. Та той, що повсігди з Ольою Тимофійовною. Гімнастік.

Лобк. А, цей? Полюбовник її? Ну? Так Настя його на поміч?

Ант. Атож. На случай, як доведеться з Євгеном Михайловичом борюкатись. Цей же гімнастік, студент, значить,— бугая може звалити, не то що такого хирлявого, як Євген Михайлович. А, Боже, Боже! Хоч би дитину не вразили, хай Бог милує. Дитина ж чим винна? Як цуценя якесь, прости Господи, викрадають одне у одного.

Лобк. А Родіона-ж чим трівожать?

Ант. Та все-ж те саме: „Що це, каже, Антиповиче, у нас у сімї усе два табори: мати, Ольга Настасія та батько, Ліма, Марія і я. Гадав, каже от приїду з заслання, спочину вдома. А дома — каторга. Два місяці живу та все воюю.

Лобк. Ну це... А супереки сьогодня не було?

Ант. (робить таємничу міну, шепоче). З Устиною Марковною голосна балачка була! За Ліму Тимофійовну заступився.

Лобк. Знов шепочеш? Говори по людськи.

Ант. (Зразу підбадьорюється, голосно говорить). Ну, про що саме був розговор, в точності сказати не можу. Балакали замкнувшись.

Лобк. А як він спав сеї ночи?

Ант. Погано, Тимофій Наумович. До трьох часов ночи я робив наблюденіе за ним. (Знов пошепки й таємниче). Я з саду тепер делаю наблюденіе. Учора догадався. Драбинку підставлю до стіни біля віконечка, вилізу й подивлюся. Вилізу й подивлюся.

Лобк. Не шепочи. Ну?

Ант. Ну, не спить. Ходить, як повсігди, це нічого. А от сеї ночі балакав з кимсь. (Таємно). З ким, цього вже не міг побачити. У куток усе повертався. Підозріваю я, що з патретом панночки Прокопенкової. Щось він цілував там.

Лобк. Чом же ти мені вранці нічого про це? Ти?

Ант. Винуват, Тимофій Наумович. Ну, тільки ж я таку собі гадку мав: екстерность не велика, а вам лишні думки перед нівірсітетом. Як прийдуть з нівірсітету, думаю, тоді усе по повній програмі й викладу.

Лобк. Ну, а про цю саму Прокопенківну що довідався?

Ант. Та все те саме, Тимофій Наумович. Правильно: кінчає медицинські курси.

Тільки не міщанка, а настояща крестянка, деревні Скелястої Малослухняновської волости.

Батьки по спеціяльності мужики природні. Атож, чистісенькі мужики.

Лобк. А живе вона з чого?

Ант. Урокам вчить, Тимофій Наумович, репетіторка, значить. Ну, і па щот кавалерів теж верно: багато. Казав швейцар того, значиться дому, що без кавалера й не виходить й не приходить. Разураз якийсь треться. А то й два чи три разом. Атож. Боюся я, Тимофій Наумович, за Родю Тимофійовича. Непідходяща вона.

Лобк. Непідходяща?

Ант. Атож. Дуже вольна.

(Зліва вбіга Ольга, буйна, рожева, весела. Наспівуючи дивиться в вікна. Біжить назад, насмішкувато поглядаючи на Лобковича й Антиповича).

Лобк. Так, так. (Ходить, мугиче. Зупиняється, налива коньяку й випиває). До трьох не спав? А прокинувся знову рано?

Ант. У сьомім часу вже ванну брав. Питаю його: „Ви ж, кажу, чого так рано Родя Тимофійович?“ А він: „Не спиться, Антипович, нема коли спати“. А чого нема коли, то й не знати. А, Боже, Боже!

Лобк. (підходить, ніяково обнімає за плечі Антиповича). Бережи його, Василь Антонович. Га? Будеш?

Ант. Тимофій Наумович? Та хіба ж я? Господи Боже мій, та я слуга ваш до могили, можна сказать...

Лобк. Не слуга, а друг. Чув? Тридцять літ разом прожили. Слуга. Кому слуга, а мені друг і дітям моїм. *Моїм!* Ну, от. Тільки чулий ти дуже.

Ант. (Зхвильовано). Так тошно Тимофій Наумович: Спеціяльність уже така од Бога. Та от ще що, Тимофій Наумович: знов він про цей свій, прости Господи, пробний шлюб, з Лімою вже.

Лобк. З Лімою?

Ант. Атож. Страх, що казав. Істинно, що тільки в хворобі отаке можна говорити. „А ти, каже, знаєш, як твій будучий чоловік хропе? А знаєш що він за людина в себе дома? А коли, каже, не знаєш, так узнай. Спи з ним на одній постелі, їж за одним столом. Поживи отак, мовляв, років два вкупі, узнай його до нігтя, а тоді, мовляв, бери шлюб і дітей роди. Оттаке!“ „А як поживу—поживу та побачу, що не підходящий він мені“?—значить, питається Ліма. Спервоначалу сміялась, а далі й сердиться почала. „Ну, що ж, каже, з другим спробуй. Не пощастить—з третім, поки мовляв, не вибереш підходящого на все життя“. Атож. Так і говорить. Говорить та й посміхається. Та й не розбереш, як і разураз, чи сміється чи всурйоз. Потім того, списочок у його такий є, усіх знакомих та родичів, у кого, значить, щасливий шлюб, а в кого ні. Лімі показував. „Оце, каже, список пригвождених. Пригвождені, значить, котрі нещасливі. Тільки дві парі й найшов щасливих, а сто двадцять три, що він знає, ті пригвождені“. От, каже, коли не робитимеш отак, як я кажу, то й ти будеш розпьята. Ти, каже, народиш дітей, а діти як гвозді припнуть тебе до хреста. Треба, каже по новому родить дітей, оттоді й люди нові будуть. Це не вінчаючись, без благословення, по новому. „Я, каже, й Миколі Івановичу, жениху твому, поражу так пожить“. Ну, Ліма, тут як не розсердиться, як не заплаче! Він і схаменувся. Ну, тільки теж розсердився. „Дурна ти, каже, чого плачеш? От, каже, на мене подивись. Я теж, мовляв, збіраюсь такий шлюб брати. Тільки в мене діти будуть не аби які! І жінка в мене буде дружна. Вона, мовляв, любитиме мене по настоящому“. Це ця, що з кавалерами! Він і не поміча за нею! Слухаючи його, так аж жалько й боляче. Боюсь я, Тимофій Наумович, як би він не взнав правду про хворобу Марусі Тимофійовни.

Лобк. (непокійно). А що?

Ант. Та все питає. Устина Марковна, здається, щось йому сказала.

Лобк. Так?... Ну, знов наша розвесела йде. Надокучила. Ходім у кабінет.

(Ідуть направо).

Наспівуючи вбігає Ольга. Біжить до вікна, визирає.

Входять: попереду *Ліма*, позаду *Устина Марківна*. Ліма—дівчина років 25—26. Одягнена у все біле. Худерлява. Намагається триматись з повагаю.

Устина Марківна—тілиста, поважна жінка з твердими рисами.

Ліма (несе в руках глечичок на квітки і квітки). Вона могла б для цього вибрати инчий день! Не було ніякої потреби в день мого рождіння учиняти скандали в домі. Я розумію: це добра нагода зробить мені падскудство.

Уст. Марк. Які скандали, про які скандали говориш? Думай, що говориш.

Ліма. Я думаю, не турбуйся. Розуміється скандал. Він напевне гнатиметься за ними, нажене біля нашого дому або ввірветься сюди саме тоді, як у нас зберуться. Дуже приємно й пристойно. Ще б пак. Розуміється, ні один порядний чоловік не хоче приходити до нас.

Ольга. Ну один, Лімо, ходить. Можеш не клопотати собі голови. Вийдеш, нарешті, також заміж, вийдеш!

Ліма (спалахуючи). А як же! Вийду! А надто як дім буде повний любовниками любих сестричок!

Уст. Марк. Олімпіадо! замовчи мені!

Ліма. З якої речі я маю мовчати? З якої речі? Ви мене ображаєте, ви мені життя нівечите, а я мовчатиму?

Уст. Марк. Яке життя? Що верзеш? Хто тебе ображає?

Ліма. Ти та твої дочки любі. З якої речі ти однімаєш у мене мою кімнату й оддаєш її Насті.

Уст. Марк. Настя з дитиною буде, казала я тобі? Згляньсяж егоїстко!

Ліма. От, клопіт мені до її дітей! Мені теж треба повітря та світла. Ви готові мене в льох запроторити.

Ольга. О, тебе запроториш!

Ліма. А ти мовчи там! Але май на увазі: я йому скажу, щоб забірався, коли він посміє тут зостатись.

Уст. Марк. Олімпіадо, не казись. Рано ще тобі виганяти людей з хати. Свій дім заведеш, тоді кого хоч можеш виганяти.

(Йде до вікна, дивиться).

Ліма. Сьогодня збіраються *мої* приятелі. Я не хочу, щоб серед *моїх* приятелів були якісь... неприличні люди. Ольга може в себе приймати

своїх любовників, а я не маю бажання бачити їх у себе! Не маю! Це образа для мене й для моїх приятелів.

Ольга. Але ж і дурна, але ж і дурна! Це вона, мама, через те хвилюється, що її приват-доцент, добродій Голубець, вважає нижче своєї гідности бути в товаристві разом з студентом.

І це поступова, інтелігентна та й не молода вже дівчина. Мої гратуляції!

Ліма. Так, бути разом з альфонсами, це нижче його гідности.

Ольга. Лімка!!

Ліма. А ти не кричи на мене! Розпутнице! (Шпурляє вазу на підлогу).

Уст. Марк. Ви показились!? Замовчіть!

(Швидко одчиняються двері направо, виходять *Лобкович,* за ним *Антипович*).

Лобк. Що сталось?

Ліма (плачучи хапливо йде наліво).

Уст. Марк. Антипович, прибери. Нічого не сталось. Олімпіада вазу розбила. Можеш заспокоїтись.

Лобк Що сталось, я питаю?!

Уст. Марк. Не кричи, будь ласка.

Ольга (насмішкувато наспівуючи іде за Лімою).

Лобк. Я тебе питаю, що сталось.

Уст. Марк. Звичайна річ. Олімпіада нервується.

Лобк. Чого вазу розбила?

Уст. Марк. Того, що їй так подобається. У вас же так.

Ант. (З черепками виходить).

Лобк. Ні з того ні з сього бить не буде.

Уст. Марк. Людина *здорова,* так, не буде.

Лобк. А ти все на це звертаєш? Ти й Родіонові казала про Олімпіадову хворобу?

Уст. Марк. Що казала, то вже я знаю.

Лобк. Казала? Одповідай! Мені *треба* знати.

Уст. Марк. Мало чого тобі не треба. Мені он треба грошей для Насті; а ти, що на це?

Лобк. Ти на віщо кажеш Родіонові, що не від рями заслабла Марія? Га?

Уст. Марк. Бо не від рями.

Лобк. Ти вважаєш на те, що ти робиш?

Уст. Марк. А ти хотів би, щоб я *тебе* виправляла? Так? Двадцать пять літ це роблю. Годі. Чуєш: годі! Все скажу йому. Про Олімпіаду брешеш; нічого ще не казала. Але скажу. І про Марію! І про батька твого. Ти дав їм свою гнилу кров, а я мушу тремтіти й все життя брехати дітям моїм? За віщо? Що ти мені? Я благаю тебе: спаси дочку свою, дай їй грошей, хай вона їде кудись з дитиною. Десять тисяч. Дурницю проту. Ти що на це?

Лобк. Чужим людям грошей не даю.

Уст. Марк. Настасія — дочка твоя, а не чужа.

Лобк. Ні Настасія, ні Ольга не мої дочки.

Уст. Марк. Бо вони не хворі?

Лобк. Бо ти їх, прижила з Калиновичом!

Уст. Марк. Ти знов? Знов?

Лобк. Ти сама сказала.

Уст. Марк. Я б, тобі ще не те сказала! Ти доведеш.

Лобк. Що ж ти ще можеш сказать? Що й Родіон не мій син?

Уст. Марк. А-а, ти хотів би *цього?* Правда? Але вибачай, голубе, цього я тобі ні за що не скажу. Навіть таким способом ти хотів би купити собі спокій? Ні, Родіон — твій син. Чуєш? Твій. І ти сам це чудесно бачиш і знаєш. І Марія твоя. І Олімпіада. А Настасія і Ольга мої, в мене вдались. І тільки через те не хворі.

Лобк. Тільки через те?

Уст. Марк. А хоч би й не через?! Страшний ти мені? Тридцять три роки ти мало не кожного дня катуєш мене цим тай що: боюсь я тебе? Ти купив моє тіло, але волю й душу мою не купиш, ні. Ти знав, що я не любила тебе, як купував у мого батька, як же ти смів думати, що я буду вірною тобі? Я ж благала тебе: не треба.

Лобк. (Ходить, мугиче). Неправда.

Уст. Марк. Що неправда?

Лобк. Ти казала, що любиш. Сама продавалась, ніхто тебе не продавав. Потім придумала, що жертва. Для оправдання паскудства.

Уст. Марк Я любила тебе?

Лобк. Я цього не кажу. Розуміється брехала, щоб купив тебе.

Уст. Марк. Ну, годі. Стара пісня. Я тебе питаю: даси Насті грошей? Вона одніме дитину і треба буде тікать за кордон.

Лобк. Ні не дам.

Уст. Марк. Ба ні, даси! Даси! Примушу!

Лобк. Гляди — погано буде: Родіона не займай.

Уст. Марк. Кажу, даси. Сам прохатимеш, щоб взяла. Краще так дай.

Лобк. (раптом підходить до Уст. Марк. Грізно): Чий син Родіон?

Уст. Марк. Антиповичів. Буде з тебе?

Лобк. (Хапаючи її за руку). Чий син, кажи!

Уст. Марк. Що, може, бити меш знов? Бий!

Лобк. Убью!

Уст. Марк. Убий, убий, а не скажу. Мучся, проклятий!

Лобк. (Деякий мент мовчки, непорушно дивиться їй в лице, потім круто повертається й іде до себе).

Уст. Марк. (Бліда й злісно насміхається). От-так краще.

Входить *Ліма* з новою вазою.

Уст. Марк. Можеш мою кімнату взять. Там багато світла, можеш малювати свої картинки. Малярка.

Ліма. Не треба мені твоєї кімнати, дай мені спокій.

Уст. Марк. (Підходить до неї, мнягче). Ну, годі. Полаялись і буде на сьогодня. Он волосся розкудовчилось, зачісалась би. Сьогодня ждеш освідчення?

Ліма. Дай мені спокій. Ніякого освідчення я не жду.

Уст. Марк. Студент цей піде, я скажу Ользі. Тільки не роби бешкету. Осуджувати й зневажати легко. Дай Боже, щоб тобі не довелось на собі зазнати.

Ліма О, прошу, не турбуйся. Я — не Ольга.

Уст. Марк. Усі ми, дівуючи, не Ольги.

Ліма. Ти надзвичайно вибачлива до Олюсі та Настусі. Це давно відомо.

Уст. Марк. Ну, не треба сваритися. Поправ зачіску. (Виходить).

Ліма (ставить квітки в вазу. Підходить до дзеркала, поправляє волосся).

Входить *Родіон*, жилявий, постать важкувата, очі трохи запалі, насмішкуваті, але щирі. Одягнений модно, але трохи вахлаювато. Рухи підняті.

Род. Ну, Лімо, значить так: розміркований шлюб? Га? (Виймає записну книжку). Так і внести тебе в списочок з знаком мінуса? Га?

Ліма. (З погордою, холодно) Так, розміркований.

Род. (Підсміюючись) Ой, дивись!

Ліма. О, я вже досить надивилась. Шлюби через кохання я вже добре знаю. Приклад сестер мене не вабить. А повіддавались через кохання, через справжнє кохання. Одне одному в очі дивилось, зітхали, мліли, чого тільки не було. І Настя, і Ольга. А що тепер через сім — шість літ? Що? Пекло. Чого то так?

Род. От-то ж то, то ж то, Лімонько! От це ж саме й я питаю. Чого це ось у цьому списочкові усе пекло та пекло? У одних тихе, нудне, приличне, а у других, от як у нас Лобковичів, буйне, галасливе? Чого то так? От з цього списочка більша половина склала шлюб через кохання. Все хороші, розумні, інтелігентні люде, а все ж таки пекло. Є й такі що, як от ти, через міркування, є через рахунок. Але скрізь те саме. Чого ж то так? Що це, закон такий? Повинна бути причина? Чи ні?

Ліма. Чого тобі треба од мене?! Ти все про те саме? Так?

Род. Чекай Лімо, ну, чого ти все ображаєшся, сердишся? Яка ти чудна, образлива стала.

Ліма. Бо ви мені всі жити не даєте! Мені двадцять шість літ, розумієш? Чого ж ти хочеш, щоб я старою дівкою зосталася, коли згоджусь на твої дурниці? Так ти мені добра зичиш? Господи, коли ж цьому край буде?! Коли?! (Плаче й швидко йде наліво).

Род. (Здивовано) От знов! Ліма! Та що ти, Ліма?! Чекай! (Спішить за нею).

Деякий час нема нікого. Входить *Прокопенко і Гордий*. Прокопенко — гарна, біляво-золотиста, очі темні. В руках, голосі, поглядах, сміхові радісна недбалість, певність, виклик. Одягнена зі смаком, але не дорого.

Гордий — років 30, смуглявий, з дуже гарною, густою бородою, великими, жовтявими очима. Худерлявий, нервовий.

Прок. Ми—перші! Добре бути разураз першими, правда? Ну, тільки мені без цього виразу бандита. На іменинах нема ніякіської потреби в бандитах.

Горд. Скажіть, Кілю, щоб ви зробили?...

Прок. Вельмашановний Олексій Захарович, я останній раз нагадую вам, що мене звуть Калерія Семенівна, а не Кіля. Розумієте?

Горд. Не можу я звати вас—Калерія. Це протиприродно.

Прок. Подумаєш? Якась Олена чи Жозефина краще? А втім, як хочете. Коли не можете, що ж робити: (лукаво зітхає) доведеться нам розстатися.

Горд. (Раптомъ обніма її й довго, злісно цілує, иноді поглядаючи на двері.).

Прок. (з усеї сили пручається і, нарешті, вирівається). Пусс... т-ітъ, ви!

Горд. (Стоїть і чекаючи понуро дивиться на неї).

Прок. Що це значить?! (Тяжко дихає, поправляється, озирається на двері). Що, це значить, я вас питаю?

Горд. Те, що я люблю вас.

Прок. Але тут, в чужому домі, при одчинених

дверях?! Що хвилини можуть ввійти і ви... (Пильно дивиться на його)... Знаєте, я могла подумати, що збожеволіли, психічно захворіли. Але... я знаю, в чому тут штука. І скажу вам, що ви дурень. Хоча ви й розумна людина і пишете розумні статті в газетах, але я скажу вам, що ви дурень. Серйозно. Рахунок ваш зовсім дурноватий, хоч і паскудний: ви рахували, що хто небудь нас побачить і скаже Родіонові. Правда? Правда? Ну, майте ж мужність признатися. Правда?

Горд. А хоч би й так! Я вам сказав, що годен на все і на все піду. Чого ж вам треба? Так, я психічно хворий, але хворий на *вас.*

Прок. Це видне, що хворі... (Раптом сміється). Инакше б знала, що рахунок зовсім дурний. А результат його буде такий, що я з вами перестану бачитись. Та й годі. Абсолютно нема ніякої приємности в таких диких вибриках. Та ще, коли б щиро, а то комедія.

Гордий (ступивши до неї). Не щира?!

Прок. Ну-ну, прошу!

Горд. Ви смієте говорить, що нещиро?! А коли я вас убью, теж скажете—нещиро? Так?

Прок. Ух, страшний який!... А знаєте, їй Богу хочеться, щоб ви вбили. Себ-то, щоб—не вбили а ну, промахнулися чи що. Але щоб серйозно хотіли вбити. Та невже могли б?

Горд. Ну, на промах не рахуйте.

Прок. Ей? Правда? Ні, серйозно, дуже цікаво. Що ж ви почуваєте? Ненависть? За віщо?

Горд. Ідуть (Відходить убік). Входять Родіон і Ліма, під руку, весело.

Род. А! Калерія Семенівна! (покидає Ліму й радісно спішить до Прокопенко).

Прок. Гості прийшли, а хазяйнів немає. Добридень. (До Ліми) А вас вітать треба? Вітаю. Але ви вибачте мені, мені разураз ніяково, коли я когось вітаю з днем рождіння або чимсь подібним. Ну, що тут такого надзвичайного, що чоловік родився у такий то день. Може чоловік як раз кляне цей день, а ти його вітаєш.

Род. (здоровкається з Гордим).

Ліма (тримається дуже ввічливо). Ви страшна, Калерія Семенівна. Але вам на це можна зауважити: хто кляне день свого рождіння, той його не справляє.

Прок. Ого! Клясти кляне, а чого вимагає добрий тон і всяка нісенітниця... Ох, простіть, їй Богу!

Горд. (хмарно, церемонно). Дозвольте і мені Олімпіадо Тимофієвно, скласти вам мої найщиріші гратуляції й побажати всього найкращого.

Ліма. (Гордому) Дякую дуже.

Прок. (Показуючи на Гордого). Чи бачите? Тож, зветься, вітає. Вигляд такий, наче у вас родич помер і він висловлює своє співчуття.

Род. Ну, що Калерія Семенівна, взяли той урок, що я рекомендував ?

Прок. Ох, узяла! Та доведеться кинути. Не люблю з мазунчиками займатись. А видно, мазунчик. Зовсім не пустун. Не люблю таких.

Ліма. Як?! Ви любите пустунів?!

Прок. А тож найкращі мої ученики. З ними працювати—одна втіха, а з тими казьонщина.

Вбігає *Ольга.* Зупиняється. Весело, голосно: А я думала, Настася приїхала? Чую—гомін, сміх. Драстуйте Олексій Захаровичу, ви чого такий понурий? Обижають вас?

Прок. А то ж його обидили. Як же. Бандит.

З передпокою з'являється *Голубець.* Одягнений у форменний сюртук. Тонкий, з вузьким обличчям і любязно стуленими устами. Дуже прилизаний і ввічливий.

Ольга. А, от і Микола Іванович! Швидче, швидче!

Голубець. Що сталось?

Ліма. Ольга, я тебе прохаю...

Ольга. Ах, вибачайте! Я й забула, що сьогодня урочистий день.

Голубець. (Церемонно, з повагою підходить і цілує руку Лімі. Потім здоровкається зо всіма).

Род. (Знайомлячи Прок. з Голубц). Микола Іванович Голубець, Калерія Семенівна Прокопенко.

Гол. Надзвичайно приємно зазнайомитись. Часто маю щастя зустрічати вас в коридорах університету. Один час гадав, що вільна слухачка. Але зазнайомитись досі не удостоївся.

Прок. Через що?

Гол. Себ-то, вибачте, як „через що"?

Прок. Через що не удостоїлись? Ви кажете „не удостоївся". Значить, хотіли зазнайомитись?

Гол. Певного такого наміру не смів мати, але...

Прок. Чому ж не сміли? От взяли б та зазнайомились. І вдостоїлись би.

Гол. Але як же так?!...

Прок. (Сміється) Та от так, просто.

Гол. (Зніяковівши, одходить до Ліми).

Ліма. Калерія Семенівна не визнає багатьох установ.

Прок. Ну, вибачайте, коли б добродій Голубець,

справді, захотів так зробить, я б йому показала установу!

В передпокою гомін, жіночий, піднятий голос.

Ольга. Настя приїхала (кидається до сіней, потім до дверей наліво, кричить): Мамо, мамо, Настя приїхала!

Прок. (До Родіона) Хто це Настя?

Род. Старша сестра.

Прок. Ах, це та, що дитину?

Род. А тож.

Ліма. (Зробившись строгою, бере Голубця під руку, одводить у куток під пальми. Вони шепочуться).

Горд. (підходить до Прок. і шопотом про щось питає).

Вбігає *Настасія* з дитиною на руках. Дуже подібна до матері, буйна постать, тверді, круглі очі. За нею, *Вукул*, високий, гарний студент, з випнутими грудьми, ходить, як борець; волосся їжаком, лице голене.

Наст. (в підняттю, в екстазі торжества і радости тримаючи дитину років трьох, і підбігаючи з нею до всіх і високо піднімаючи перед собою). Ось він! Ось він! Ось-о! Ладька! Мій, мій, мій Ладюк! От дивіться! От дивіться!

Уст. Марк. (Швидко входить, радісно) Удалось?!

Наст. Мамо! Ось він! Що? Що? Ах, ти, ти, ти! Я тебе загризу, замучу, я тебе... (Жагуче дико, бурно цілує дитину).

Уст. Марк. Насте, ти його задушиш!

Ольга. Вона його перелякає! Дай сюди, скажена! Оддай дитину, дивись він плаче. Ладю! Ладюсю!

Наст. Плачеш? Ти плачеш? Плач, плач! Цілий рік тебе так не цілувала, цілий рік, чуеш ти?!

Уст. Марк. Годі, ходім. Треба його покласти спати, погодувать. Давай його сюди! (Бере дитину, виходить).

Наст. Бери, бери, тепер він дома!

Наш!.. Ні, а як це вийшло! Як вийшло!

Надзвичайно! Навло Петровичу, розкажіть ви, я не можу. Але добре-добре розкажіть! Ні почекайте, нічого не розказуйте, я зараз, я покладу Ладюка спати. А в тім розказуйте, розказуйте, я не прийду...

Входить *Лобкович*, руки за спиною, губи зтулені, дивиться вбік, мугиче.

Наст. Батьку! Ладя дома! Ладька наш! Хочеш подивитись?

Лобк. Умгу!.. (Мугикаючи, ходить) Входить *Шелудько*, круглий, товстенький, з червоними, соковитими губами, лисуватий.

Шелудько. А-а, семейне торжество і одолеиіе ворога? Вітаю. Вітаю. Перемога жінки над мужчиною?

Наст. Так, перемога! А тобі не подобається? Ні? Ти хотів-би, щоб він переміг? Так?

Шел. Та де! Та де! Я найвірніший приятель женщин, навіть власної жінки. Доброго здоровячка, Петропавловичу! Поспособствували? Га?

Вук. (Добродушно, самодоволено) Атож, мав честь і приємність.

Ольга. Розкажіть, розкажіть, Павле Петровичу!

Наст. Тільки докладно, докладно розкажіть! Це було чудово! (Вибігає).

Шел. Вибачте Тимофію Наумовичу, дозвольте привітатися. Тут таке торжество, що...

Лобк. Драстуйте, драстуйте. Всі драстуйте... (Кива головою й ходить далі з закладеними за спину руками, мугикаючи).

Ольга. (Вукулу) Як же це сталось, як? Розказуйте! Швидче!

Шел. Петропавлович, не слухайте не хапайтесь а то пропустите якийсь з подвигів!

Ольга. Борис! Помовчи трохи! Чули вже тебе.

Шел. Та я ж тільки що прийшов, як же...

Ольга. Павло Петровичу! Розказуйте!

Вук. Я з охотою... Ну от... так. Значить, ми поїхали, з Настасією Тимофійовною.

Шел. А не пішли? Ні? Ви це твердо памьятаєте? Глядіть не введіть нас у заблужденіе...

Ольга. Борисе! (Сердито біжить до дверей, гукає): Насте! Насте!

Вук. Ні, поїхали. На автомобілі ж!

Шел. Ах, на автомобілі?! Ну тоді розуміється, поїхали. Далі, далі!

Вук. Ну, от. Поїхали, значить. Атож. Ну, їдемо собі і дивимось. Зупинились біля бульварчика, там разураз нянька з Ладьою гуляє. (Вбігає Настасія).

Наст. В чому річ?

Ольга. Розкажи, будь ласка, ти.

Борис дуріє й не дає розказувати.

Наст. Борисе, замовкни! Павле Петровичу, підождіть, я сама.

Ольга. Ну, ви зупинились біля бульварчика й побачили няньку з Ладьою.

Наст. Та розказувати, власне, нема чого багато. Тут головне, як той гевал хотів мене схопити.

Ольга. Який гевал?

Наст. Та той же, якого Євген наняв стерегти няньку й Ладю. Здоровенний такий дядько. Той що разураз...

Ольга. Ах, той? Ну, ну!

Наст. Ну, коли я підійшла до Ладі й узяла його на руки, цей гевал підскочив до мене й хап мене за руки... Мабуть, синьці будуть, от тут. (Тре руку нижче ліктя.) Я, розуміється, не бачила його, думала,—нема. А він сидів на лавочці. Розумієш? Ну, думаю, пропала справа. Пропала. Злість мене взяла. Аж раптом бачу, пика цьому гевалу починає корчитись, корчитись, корчитись, руки слабнуть, весь він перегинається, ось-ось упаде! видно, що йому так скажено боляче, що він навіть крикнути не може. Мовчки все це робиться. А виявляється, розумієш, що Павло Петрович підійшов до його ззаду та взяв за руки... От так (заходить назад Ольги й бере її за руки нижче ліктя). Розумієш?

Вук. Ні, не так. Вище. От так узяв (заходить Шелудькові за спину й хоче показати).

Шел. Ні, ні, дякую красненько, я й без наочних прикладів дуже добре собі уявляю.

Вук. Ні, я тільки показати.

Шел. Так, так, мерсі, знаю.

Наст. Ну, той, значить, так і присів.

Здоровенний геп, ти ж бачила! А присів, як хлопчик. Я тоді з Ладьою до автомобіля. Нянька отетеріла та тільки шипить: „Ой, матінки ж мої! Ой, матінки! Почала вже й публіка збіратись. Але все так швидко вийшло, що я й не счулась, як автомобіль уже летить. Як опинився на автомобілю Павло Петрович, не розумію. Каже, навздогін.

Вук. А я за вами. Посадив гевала на лавку та й за вами. Він і сидів собі там.

Ольга. Браво, Павло Петрович! Урра!

Шел. Але ж бо й сила яка у цього добродія! Ви—справжній Геркулес!

Вук. Е, це, що! А от як раз під час борні Волгину Второму руку вирвав!

Наст. Як вирвали?!

Вук. А так. Не зовсім, але сухожилья перервав.

Шел. Ну, це вже шановний Геркулесе, ви брешете.

Вук. Ні не брешу. Чого ж тут брехати?

Ольа. Це не важно. Не в тому річ, і значить гевал так і зостався?

Наст. Так і зостався (Регоче).

Шел. От, Родю, який у нас „друг дома“!

Га? Правда? А ти чого такий... скупчений, делікатно висловлюючись? Га? Заздриш лаврам Геркулеса? Егеж, братіку.—Вибачайте Калерія Семенівна, не привітався з вами.

Прок. Драстуйте. Так Павло Петрович, ваш друг дома? Познайомте мене з ним.

Шел. О? І вас скорив? Петропавловичу, дозвольте представити вас шановній Калерії Семеновні.

Вук. (підходить, добродушно) Вукул. Дуже приємно.

Наст. Він і мене сьогодня скорив. Не будь Петропавловича, нічого б і не вийшло.

Ольга. (ревниво дивиться на Прок. і Вукула)

Шел. А я вже давно покорений Петропавловичем! Во прах повержен. Правда, Олю?

Ліма (обурена, демонстративно виходить наліво). Це Бог—зна що таке!

Голуб. (Холодно, рівно тримаючись, іде за нею).

Шел. Дорога виновниця торжества, куди ж ви? Що з ними?!

Ольга. Ах дай їм спокій?! Панове, хочете чаю? Настя, я як же дружинонька твій тепер без...

Хутко входить *Вовчанський,* худорлявий, елегантно одягнений. Вигляд зхвильований, але силкується сховати це.

Наст. А-а! Ось і він (уся напружується).

Ольга (робить рух до дверей наліво, немов збіраючись перепенити туди дорогу).

Вовчанськ. (ніби не помічаючи загальної уваги й замішання). Драстуйте. Не ждали мене? А я згадав, що сьогодня день рождення Лімочки рішив по дорозі зайти.

(Насамперед іде до Тимофія Наумовича).

Доброго здоровья, Тимофію Наумович, як ся маєте?

Лобк. Драстуйте. Хочете до мене зайти?

Вовчанськ. З охотою, з охотою! Але вперед дозвольте привітати. Радю, здоров. Давненько не бачились. А, і Оля і Борис Борисович. Я знаєте, згадав, що сьогодня день рождіння. А тож... Я здаєтья, заважаю?... Я на одну хвилинку. Я зараз... Я трохи, знаєте, той... зтомився.

Лобк. Ходімте до мене, Євген Михайлович.

Вовч. Зараз. Зараз!. Так. Я знаєте, зовсім не думав, що таке товариство... А де ж Лімочка?

Наст. Привітати її хочеш? (Дивиться на його зловтішно з торжеством).

Вовч. (що уникав зупинитись на ній очима). З

охотою. Драстуй, Настусю. Я якось не впізнав тебе зразу, хе-хе-хе Давно знаєш не бачились.

Наст. Ти ж що такий, ніби не свій? Га?

Вовч. Хіба? Ні, нічого. Стомився трохи, швидко йшов. (Утирається хусткою.).

Наст. Поспішався кудись?

Вовч. Ні, нікуди. Так ішов. Вечір гарний, рішив перейтися. Захід сонця подивитись, хе!

Наст. Диви, як став кохатися в природі. А я, знаєш, теж їздила на автомобілі захід сонця дивитись. Дуже гарно! Чудовий захід! Я просто в захваті сьогодня! Не віриш?

Вовч. (Тихо) Насте, оддай Ладю.

Наст. Кого? Якого Ладю?! Хто такий?

Вовч. Оддай, Насте.

Наст. Та невже?! От чудно. Так оддать, кажеш, Ладю? Зараз підожди трошки. От викупають його і оддадуть. Чаю не хочеш? Закусити, випити? Ти стомився, милуючись з заходу.

Вовч. Тимофій Наумович! До вас... звертаюсь. Не можу без Ладі.

Лобк. Не моя сила. З нею балакай.

Родіон. Євгене! Ну, що ти, слухай! Хіба вона оддасть!

Наст. А чому б не віддала? Ти звідки знаєш? Віддам, але з умовою.

Вовч. Що хоч! Прошу!

Наст. Чекай, не хапайся. Памьятаєш, як я місяць тому приходила до тебе?

Памьятаєш? От, панове, втішне й цікаве побачення у нас було!

Вовч. Насте, пьяний я був!

Наст. Чекай. Ну, пьяний не дуже. Я, знаєте, хотіла з Ладьою побачитись. Він же й цього не дозволяв, оцей добряка.

Кілька раз до його приходила! То вдома нема, то з клієнтами занятий, то десь виїхав. Добре. Все ж таки хожу.

Хожу, хожу, хожу! Нарешті призначає: в суботу ввечері буду, мовляв, дома. Приходь. Прихожу. Приготувалась до всього, але десь ще не зовсім знала свого чоловіченька!

Застаю, розумієте, цілу кумпанію, пьяні дами, мужчини, пошлі, нахабні.

Вводять мене до їх.

Вовч. Насте, пьяний я був! Насте, падлюка я був!

Наст. Ні, чого падлюка? Не падлюка і не пьяний! Ну, вводять, добре. Спершу я, була назад кинулась, в голову мені вдарила ця картина. Як же пікантно підведено: такий прийом у тій самій їдальні, де колись... Ну, добре.

Вовч. Ну я піду... Що ж тут?

Наст. Підожди, куди ж ти? А Ладя? А Ладю не хочеш взяти! Віддам, але з умовою. Виконаєш, оддам. От, при всіх кажу.

Вовч. Кажи умову!

Наст. Почекай, скажу. Вислухай усе, це перша умова. Вислухай, як я перед тобою поневірялась. Я довго мріяла колись тобі розказати *оттак*. Навмисне для цього цей день вибрала, щоб ти при гостях сюди прибіг. Знала, що прибіжиш. Ну, от. А тепер слухай, коли прибіг. Так! Значить, кинулась я назад, а потім думаю: та ні, не може ж бути, щоб людина такою підлою була. Мабуть, через те бенкет учинив, що з Ладьою прощається. По своєму, гидко, брудно, але відчувся все таки. І рішила все перетерпіти. Стіпила зуби, ввійшла. Памьятаєш, ти мені випить і закусить запропонував? Памьятаєш, як далі ти перед тими все наше життя оголював, як розгортав перед ними все-все? Я мовчала. Ти ж заявив, як я вдруге ввійшла що вернеш мені сина.

Вовч. Хотів вернути! Присягаюсь хотів!

Наст. Вірю. Ну, я й терпіла. Все одно, думаю, хай що хоче, робить зі мною, а без Ладі не піду. І коли ти крикнув мені: «На коліна! Чобіт цілуй!» — Хіба я не впала, не цілувала твій чобіт? Ні? Ні? А після того хіба ти не сказав вивести мене й виштовхати з хати? Ні?

Вовч. Пьяний я був, Насте! Хотів оддать жаль стало, з одчаю зробив! Віриш?

Наст. Добре. А тепер моя умова: ставай на коліна, повзи до мене і цілуй мій черевик Візьмеш Ладю.

Серед усих рух.

Род. (гнівно) Насте! Лиши! Ти ж не пьяна!

Наст. Ні я не пьяна. От через те й хочу.

Вовч. А оддаси? Оддаси??

Наст. Сказала: оддам. Я—не ти. Але повзи! Повзи! і цілуй.

Ольга. Так повзи!

Шел. Євгене! Іди собі звідси. Іди! Тьфу, дурень, ідіот, ганчірка!

Наст. Борисе, не твоє діло!

Вовч. Присягнись Ладьою, що віддаси...

Наст. (Хвилину вагається) Присягаюсь! Віддам.

Род. (швидко підходить до Вовч. хапа його за плече) Євгене, іди собі. Не смій цього робити.

Наст. Родіоне, не втручайся! Геть!

Род. Євгене, ти не будеш достойний своєї дитини. Чуєш? Я перший буду проти тебе. Іди. Вона не оддасть, кажу тобі!

Ольга. Родіоне, не твоє діло!

Наст. Євгене, я присяглась. Повзи: (погрозливо). Не хочеш?

Род. (Тягне його в бік). Ходім.

Вовч. (Раптом одпихає Родіона, Настасії): Присягаєшся? Присягаєшся? Дивись?

Род. О, підлий дурень!

Наст. Присягаюсь!

Лобк. (що стоїть весь час мугикаючи) Євгене! Не треба! (Іде до його, хоче взяти за руку).

Вовч. Все одно! Нехай! (Кидається на коліна й плазує до Настасії).

Входить Устина Марковна.

Род. Фу, гидота яка!

Шел. От йолоп! От бовдур!

Уст. Марк. Насте, а ти що ж... (Побачивши Вовчанського, що повзе, зупиняється).

Наст. Мамо! Дивись! Дивись! (Випростується, виставивши ногу наперед).

Уст. Марк. (задоволено, торжествуюче) А-а, повзеш? Так його! Цілуй, цілуй!

Вовч. (цілує і деякий час лишається в зігнутій позі, притулившись чолом до підлоги. Потім помалу встає. Тихо): Виконав.

Наст. Виконав? Тепер нагороди ждеш? Так?. Геть! Геть звідси!

Ольга. Геть! Антипович! Ганка! Біжіть за дворником!

Шел. Ні вибачайте, добродійки! Дитину сюди давайте! Так не можна! Це паскудство!

Ольга. А ти мовчи, мовчи!

Род. (бере, Вовчанського за плечі й веде до дверей): Іди. Годі.

Вовч. (Тихо, з стражданням): А я ж так і знав (покірно йде).

Наст. Геть звідси! Геть!

Вовч. (Раптом вивертається з рук Родіона, швидко повертає ся, люто кричить): Але ж памьятай це! Памьятай! Пригадаєш ти це!

Наст. Геть! Геть! (Регоче).

Вовч. (Швидко вибігає).

(*Далі буде*).

В. Винниченко.

НАШЕ ПОЛЕ.

Помарніли наші твори,
В нашім полі видно плями,
А які ж були узори,
Як же сдались килимами,—
Дух радів на пишнім лоні!

Красоту можливо зранить
Тільки знищить неможливо.
— Хто природу опоганить?
То ж не диво, то не диво,
Що пройшли по квітах коні.

Шкодить квітам жук-могильник,
Шкодять люди, коні дикі,—
Тільки ж квітам сонце спільник,
Нашій праці Дух Великий,
Наше поле знову вродить.

Сушить сонце давні сльози
Блиском, усміхом огнистим
І, зборовши всі погрози,
Знов над килимом барвистим
Творчий геній верховодить.

Гр. Чупринка.

З нарису „Хутір".

Легким спуском сходив степ на широкі розлогі луки. Посеред лук поміж комишами поплутаного каймою вилась невелика річка. А за нею по другий бік ішов ліс.

Починався він дрібними кущами зараз за лукою, круто піднімався по підгірью і байракам, а далі, вибившись на широкий простір, розлягався рівним безкраїм морем, полинувши в невідому далечінь. Тоненькі верхівья в легкій задумі повільно гойдалися широкими синіми хвилями, і тільки старі поодинокі дуби на цілу голову випинались понад дерева. В одному місці синій простір прозорою стрічкою прорізував довгий глибокий ярок. Ярок

hrushevsky.nbuv.gov.ua

ішов широкою смугою, а далі коло високого гілястого дуба круто повертав ліворуч і зливався з лісом.

Хутір Степана ховався в неглибокій балці під горою було розчищено й розрівняно під нього невелике місце, і всі оселі, як померзлі курчата, тісним колом тулились одна коло другої. Тільки хата була окремо, нижче, на лисому шпилі, і білі стіни її радісними плямами манячили крізь стовбурі дерев. І як вартовий, коло неї стояв старий високий гіллястий дуб.

Весна прийшла за кілька день, і теплі хвилі вітру ще не встигли осушити промоклу землю. Ліс був легкий, прозоро-синій і поміж деревами на сірому торішньому листові були помітні ніжні потемнілі плями нерозталого снігу. А лісну тишу спокійно балакучим співом будили весняні струмочки. Весна йшла непомітно і хутко. Пробивались ніжні зелені листочки пролісків, а за кілько день вони роспустились і застлали землю синім килимом молодих квіток. Сонце лило й лило своє сяйво, не спочиваючи ні на одну хвилю і тільки під вечір неохоче ховалось за лісом. Небо було чисте, глибоко-блакитне. І тільки легкі радісні хмаринки проганяв прудкий, працьовитий вітер, співаючи своїх веселих пісень.

А ліс ловив ці співи й перекладав в легкі шуми. І котились ті шуми по тоненьких верхівьях до самих Веселих Полянок за Чортове кубло. Ліс був радісний, як молодий юнак, загадковий, а чуле ухо Степана ловило таємничі його співи, і хотів Степан зрозуміти їх і не міг. Дивився навколо, помічав ніжні плями потемнілого снігу, синє море молодих пролісків, і в старе серце вливалась тепла радісна хвиля.

А теплі струмки вітру і весняне сонце творили свою непомітну роботу,—переставали гомоніти струмочки і ліс стояв мовчазний, в легкій задумі, таємниче чекаючи чогось нового радісного, що ось-ось має з'явитись в ньому. Мягким, яскраво-зеленим килимом вкрилися луки. А на тлі його, як свічки в страшну ніч, жовтими вогнями яскравили високі голівки болотяних куширів.

Налетіла галич і цілими днями з голосним криком метушилась, складаючи гнізда. Усе більш і більш сповнявся ліс несміливими пташиними голосами. А одного разу прилетіли орли. Вони кілька день з голосним тривожним криком носились високо над лісом, наче наглядаючи, чи усе до ладу в старій господі. Злякані птахи ховались між кущами, а чулий ліс привітною луною відгукувався на зустріч старим гостям. А потім оселились вони на високому дубові, в Чортовім кублі, дикому місці, куди заходив тільки один лісовий сторож, Конон Довгий.

Непомітно переливалась радісна таємність лісу в груди Степана, будила старече серце. Навколо було по всьому помітно, що сіяти доведеться незабаром. І тоді Степан брався до роботи і цілими днями возився на дворі. Знаряддя були усі цілі, бо в ту весну хлопці його добре полагодили — а проте треба обдивитись. Повставляв клинця в борони, поприганяв рала, скрипадла. А для скотини провіяв вівса і знайшов насподі в клуні найкращого сіна зеленого, чистого, пахучого, яке зоставив як раз для сійби.

Над полудень кидав справи. Стомлені руки сами опускались і тоді Степан почував, що літа беруть своє і молоді сили вже не повернуться.

Сіяти сеї весни мабуть буде тяжко — доведеться самому. Хлопців забрали. Дениса взяли ще минулого літа під самі жнива, а Яків оце недавно одійшов.

Листи надіходять дуже рідко—та все одно толку мало з них—нічого допуття не довідаєшся. Від Якова таки частіш ідуть—оце й недавно був, а про Дениса більш ніж пів року нічого не чути. Ще як надіслав од Покрови—та більш і нема. Та що Денис?

Шкода як сина—а про те... Добра мало було, як і дома жив! Убік дивився, сучий син, як вовк у ліс. Що тільки запопаде було—усе однесе до тестя—чи клунок жита, чи борошно—усе туди! Мабуть і голову б сукин син одніс би!

А Якова шкода... дуже шкода! Хоч би неженив. Хотілось хазяїном зробити, усе доручити. Старі ноги не носять—хотілось спочити, дивитись за однією пасікою. Та не довелось.

В ночі Степан спав дуже мало. Цілий рій тяжких думок надіходив, збірався в густу хмару і давив на груди—і одна була страшніш другої.

Зостануться онуки... Що маєш робити? Кому доручить, на кого? І Степан перевертався з боку на бік, часто підводився, запалював люльку і довго без перестанку кашляв. Нетерпляче чекав світанку, і як тільки починало сіріти—Степан був уже на ногах.

За ніч земля трохи підмерзала і тяжкі кроки Степана голосно розсипались в повітрі. Ранок був холодний і тому було приємно кутатись в теплого кожуха. Після теплої хати так не хотілось братись до роботи. Від неспокійної ночі тіло було мляве, як побить і самі руки опускались. Але потроху Степан розламувався, свіжий морозець, пробіраючись крізь кожуха лоскотав і бадьорив тіло, і Степан починав складати на воза клунки зерна, зносив борони, скрипадла, увьязував сіно.

Небо поволі яснішло. Останні зорі згасали і на сході ніжним жевроим золотом розливалась тонка довга смуга. Темні кущі дерев

застували її і чомусь ті кущі були такі теплі, а краплини рожевого неба, які пробивались крізь стовбурі дерев, були такі ніжні та, радісні, що Степанові ставало сумно і чомусь згадувались дитячі літа.

Степан хутко кінчав увьязувати воза і йшов у хату будити дівчат і діда. Дома були тільки стара Домаха і Марійка дочка, та зоставалась жінка Якова Софійка. Ганна, Денисова жінка, одійшла, як тільки десь почула, що чоловіка убили. Зобрала своїх малих дітей, наробила страшного лементу, добиваючись худоби і пішла. Чи то ж можна, щоб, на старість довелось отакого бачити?... Сказати, їсти не було б? Так нема ж цього... їж, серце, скільки хочеш — хліба хватить. Зоставався ще дядько Степана — Тиміш. Він був трохи чудненький, і всі звали його дідом.

Дід спав у хатині.

— Діду! Діду! Вставай лиш! Пора!

— Чого?—чувся хриплий сонний голос.

— Пора вставать, кажу! Сіять треба їхати! Коні вже готові!

— Сіять? А на якого дідька треба мені сіяти?

— А кому ж треба? Ти думаєш мені?... На кого? А їсти хто ж буде? Один я, чи що?

Голос Степана був твердий і суворий і всі дома його боялись. Але дід уже проспався і хутко умивався. В поле їхали ще Марійка і Софія. Їх будила старенька мати. Вони довго потягалися, розминались, протирали заспані очі. А коли батько увійшов до хати, вони були вже готові.

Дома зоставалась поратись по господі одна Домаха.

Ранковий вітерець був легенький і приємним холодком лоскотав обличчя, проганяючи сон. По дорозі була велика примерзла груда, віз увесь час трусило, він жалібно скрипів і стогнав, а привьязане відерко настирливо цокотало.

На сході смуга рожевого золота ставала усе довшою і ширшою і вузенькі сиві хмарини обвилися золотою блискучою каймок. До степу було їхати верстов зо дві. Їхали поволі, в один віз запрягли волів — і коли доїхали — стало зовсім видно і приємна дрімота уже одлетіла.

Поки Степан і дід лагодили рало та скрипадло, Софія і Марійка назбірали сухих гиллячок і, розіклавши багаття, радісно грілись. Дідові неможна було доручити серйозної роботи—він увесь час сердився, голосно кричав і лаявся і кінець кінцем нічого з його роботи не виходило. За скрипадлом ходила Марійка, а дід поганяв волів і тільки й чути було голосний крик.

— А соб підласий ! Куди-и ти? Що-об ти здох... А щоб твого чорт-батька так ліз!

А Марійка була мрійна, задумлива і навіть не помічала дідових лайок.

Софійка була здорова, свіжа, міцна молодиця—і коли вона бралась за роботу, в ній усе співало—і рухи, і очі, і сама вона в такт цій роботі була пронизана співом руху.

Сіяв Степан. Зразу, коли приїхали він навіть не хотів братись до роботи, і щоб цього не показати, твердим і суворим голосом давав порядок в роботі.

— Діду! Діду! Бери ближчє до борозни! Та веди волів рівніш.

— Марійко! Прочищай скрипадло! Дивись, он скільки пирію!

— А ти, Софійко, не вмієш ходить за ралом, чи що?

Диви, скільки огріхів наробила! Ех-ти!

Але, коли почув скрип рала, старий, давно — знайомий, що з дитячих літ будив найкращі почуття в душі — сидіти спокійно не міг. Поволі привьязав мішок до плечей, насипав зерна — і пішов розсівати його рівними рухами. Потроху заохочувався, і ця урівноважена робота легким спокоєм лягала на душу.

Сонце піднімалось високо і увесь час мило тепле приємне сяйво. Вітер був дужий, прудкий і все щось ласкаво жартовливо шепотів на вухо. Небо глибоке, прозоро-блакитне і тільки довгі кучеряві отари хмар легенькими повільно-спокійними рухами плили в небі. А між ними заховався балакучий дрібний спів жайворонка. То він певне розсипав проміння і ганявся за кучерявою отарою легких хмарин.

Опівдні спочинок. Роспрягли волів і коней. Голодна стомлена худоба поволі поплелталась до воза і почала смаковито їсти сіно.

Сіли обідати і такий смашний і солодкий був хліб, і так приємно було в чистому, пахучому паром землі вітрі — їсти, що здавалось кращого обіду і не треба.

Після обіду дід запалив люльку і довго плямкав і щось балакав сам з собою, когось сердито лаючи. А Степан ліг спочити і дивився в небо. Десь глибоко, ледве помітно, довгою низкою плили журавлі і тільки чути було їх тужливе курлюкання.

Стомлене тіло приємно німіло і ця стомленість солодким спокоєм лягала на душу, і здавалось, що вся душа співає легким срібним співом жайворонка, прозорою блакиттю неба, білими радісними хмаринами.

Марія і Софійка пішли в ліс. Під березами в напів розбитих макітрах знаходили сік і пили його. Сік був холодний, приємно-солодкий, від нього пахло корою. І дівчата пили довго, по кілька разів передихаючи. А коли повернулись, обличчя їх були веселі, очі лагідно дивились, і тільки коло рота було два брудненьких струмочка від соку.

Над вечір робота йшла млявіш. І люди і худоба потомилися—і без кінця довго не заходило сонце.

Вертались до дому, коли вже легка темрява вкривала землю. Від лісу пахло теплом і легкою таємничою радістю. Наче то всміхався лагідний але дуже хитрий дідусь. Було чути тихі пташині співи й у повітрі з легким шелестом пролетіли дикі качки. Золотий захід довго не хотів згасати, і окремі деревця були темні і смутні, як самотні подорожні, що збились з шляху.

Ніч була темна, пьянила солодкими пахощами молодої трави та квіток, стомлене тіло не могло боротись зі сном і падало підбитим на ліжко.

21/xi 1916 р.

М. Івченко.

Моє кохання.

Моє кохання не залежить
Од форм твоєї красоти
І знаєш ти?
Мого бажання не обмежить
Саме досягнення мети.

Я сам творю своє кохання
І сам красу твою творю;
Як я горю,
То знаю вищі досягання
І сам чуття миротворю.

Моя любов така безтільна,
Незмінно чиста й молода,
Така свята
Пливе в уяві горда й вільна,
Як в сяйві хмарка золота.

Вона живе, як ще незнана,
Як я таюся, що люблю,
Як я терплю,
Так через те, моя кохана,
Її ні з ким я не ділю.

Мене так манить, вабить, надить
Таємність в творчому огні
І в тайні
Мене ніяк не можна зрадить,
Бо всі чуття мої в мені.

Гр. Чупринка.

В ОСЕНИ.

Поглянь: ще сліз не лле природа,
Вітрів холодних не було,
А сумно як! і як вже шкода,
Що пишне літо одцвіло!
Неначе в горі—самотині
Дерева жовкнуть; хтось на злість
Під ноги кидає людині
Емблему смерти—жовтий лист.
Мої думки й чуття змінились:
На пів осінні і сумні
З гарячим сонцем одружились
Так несподівано в мені.
Здається, впала б в листя гори
І так би вмерла, як вони;
Навіщо ж в серці світять зорі,
Чого ж у нім—минули сни?
Не знаю я.... Пополовині
Розбився розум і чуття
Трівожно, сумно жить людині,
Коли подвоєне життя!

Олена Журлива.

„МАЗЄПА".

В родині Заклинських счинився страшенний заколот...

Старший син Романа Миколаєвича, урядника одного з губерніяльних «управленій», Юрко—в «сочиненіи», писаному на іспиті, написав Мазепу через «ѣ» – *„Мазѣпа"*...

Родинна сварка з сього приводу відразу досягла того найвищого ступіня, коли усі кричать одночасно, не слухаючи одне одного, намагаючись як найтяжче образити одне одного...

— Зробиш матуру, ледащо!—закричав батько на сина, в очах котрого вже стояли сльози — і все через те, що не слухав мене, не хтів рідної мови знати. Коли б «по русски» було «Мазѣпа», то по нашому виходило б «Мазіпа»...

hrushevsky.nbuv.gov.ua

— Облиш свою українську мову—вибухнула його жінка—Ольга Івановна (вона ще з ранку сварилася з чоловіком, який не згожувався купити їй нову літню шляпку, і скаржилась, що чоловік завжди вганяє її до мигрені)—облиш! нехай краще другий рік посе́дить у восьмій клясі, ніж сидіти у вязниці, та мати діло з жандарами, як твій улюблений Коганец... До речи, скажи ти Коганчисі, щоб не здоровкалась зі мною на улиці: я не хочу бути скомпромітованою...

Роман Миколаєвич страшенно обурився. Він кричав, що з призирством ставиться до міщанської лякливости, що усякий повинен мати щось святе, в обороні чого не злякався б навіть жандарів і вязниці...

— Знаю, знаю, ти ще того діждешся,—перекрикувала його жінка,—буде родина з голоду пухнути, ти з своїм українством знеславиш усіх нас...

Мовчи, буржуйко, не такі тепер часи настали: я з своїм українством не ховаюсь і навіть його Превосходительство пан управляющий на тому тижні, звелівши в якійсь службовій справі покликати мене,—сказав: а покличте до мене нашого «козака» Заклинського...

— Було б краще, коли б ти замісць своїх мазепинських зборів, ходив до клюбу, та з гимназіяльним паном директором в карти грав,—якось би тепер справа полагодилась... Але ж ти ніколи не дбаєш про родину!

— А ти краще ніж навчати сина, що його гимназіяльні справи можно полагодити через знайомство батька з паном директором, наставила б його, що треба вчитись. Скільки разів казав ледачому, що перед іспитом треба узяти книжку та вчитись, а не ганяти по улицям за дівчатами...

Старенька Заклинська, мати Романа Миколаєвича, бажаючи відвернути батьківський гнів від улюбленця онука, почала собі:

— Віщувало моє серце недобре з учора, коли вранці пішла я до церкви помолитись за менинника—онука.—(Юрко на передодні був менинник).—При[illegible]ото до церкви, молюся, а потім підхожу приложитись до образу святого «Георгія Побѣдоносца». Приложилася аж... тьфу на тебе нечиста сила!—бачу, що поцілувала я під самісенький хвіст драконові... Тьфу, тьфу, тьфу!—плюнула на нечисту силу, а люди на мене дивляться, чи не збожеволіла баба? А де там збожеволіла, коли таке трапилося, що і згадати ніяково... Тьфу, нечисту силу під хвіст поцілувала!... З того й почався мій нетаґан, нехай йому абищо! Вчора зозуляста курка здохла, пироги не підійшли, сьогодня Юркові не поталанило з Мазепою... Все з того почалося...

— Дайте мені спокій, мамо,—закричав Роман Миколаєвич,—з вашим драконом! Тут така справа, а ви з своїм драконом та усякими дурницями!..

Мати образилася.

— Звичайно, коли мати каже—то все дурниці! а ти б краще доглядав, щоб твоя розумна кобила не про нові шляпки дбала, а про дітей. Ще позавчора казала їй—(вона нічого не казала)—поклич Юрку, нехай у диктуру пише, бо здається граматику не добре знає... Та де-ж дітям граматику знати, коли у матері шляпки на думці!

Ольга Івановна вже в істериці викрикувала:

— Усякому завжди дозволяєш жінку ображати, яке-ж діти можуть до матері поважання мати?

Усі кричали, ніхто не слухав...

Обідали тільки Роман Миколаєвич з матіррю та малі діти. Ольга Івановна лежала з мігренню, Юрко не виходив з своєї хати... Після обіду бабця пішла до себе і взявши кільки маковників тихенько прочинила двері до Юркової хати.

— Юрку!

Юрко лежав, поклавши подушку собі на голову і не чув. Він не плакав, але чорні думки снували йому в голові... Нема виходу, не можна жити...

Треба показати батькові, що він не ледащо. Усе питання в тому, як би викрасти у батька револьвера, бо топитись, або вішатись—не хочеться...

— Юрку, годі тобі убиватись, на з'їж маковників,—шепотіла над ним бабуся.

— Дайте мені спокій!—заплакав Юрко, але маковники узяв і зараз же став їх їсти...

Бабуся, перехрестивши онука і щось шепочучи, пішла до себе...

Не знаходив собі місця Роман Миколаєвич. Йти до жінки він боявся, бо знав її здібність повторювати істерику нечисленну кількість разів. До того-ж і закид її про недбання його про родину чомусь болюче вразив його сумління...

Швиденько одягши чорного сурдута, Заклинський пішов на улицю. Він ще не знав, як, але почував конечну потребу щось зробити за для родини.

Помаленьку у нього складалась постанова йти до пана директора, який сам викладав у восьмій клясі «русскій языкъ». Пан директор завжди, зустрічаючи Заклинського, закликав його до клюбу грати в карти і здається взагалі ставився приязно до нього—Е, чом мене чортяка спокушала не приймати тих запросин, здається тільки двічи грав з ним в карти!...

Коли Заклинський несміливо прочинив двері до директорського кабинету, той як раз сидів і правив «сочиненія»...

— Е, кого я бачу,—чи не «Мазѣпинъ» батько?—пан директор вже перечитав Юркову працю і був у гарному настроєві...

Роман Миколаєвич боязко почав говорити про те, який смуток приніс цілій родині оттой гаспидський «Мазѣпа»...

— Е, чи знаєте,—почав поважно директор...—Воно, розуміється, груба граматична помилка... Але з другого боку ця помилка дає втішну певність, що парубок далекий від сучасної тризни мазепинства. Коли вже не знає, як пишеться ймення патрона,—значить, зовсім далекий...

Пан директор був карьєрист і на боротьбі з мазепинством марив зробити карьєру. Він був одним з лідерів місцевих націоналистів і любив довго та тягуче розводити про шкідливість мазепинства з погляду державних інтересів. До нього доходили чутки про мазепинство Заклинського і він постановив тепер його трохи провчити...

— Пошесть мазепинства,—казав він далі.—страшенно шириться і иноді заражає навіть дітей цілком поважних родин... Чи не так, добродію?

— Мабуть,—боязко промимрив Заклинський, якому душа увійшла в п'ятки.

— Ну, ось своєю помилкою ваш син дав доказ, що ваша родина у сьому бездоганна. Чи не так, добродію?

— Так, так,—підтакував Заклинський. Серце йому захололо. «За для родини»,—подумав він і боляче згадав закид жінки.

— Ну, ось—я й подумати б про вас иншого не міг, ну, але молодь,—не знаєш якими шляхами молодь навіть поважаних родин набирається иноді сієї трутизни... До речи,—ви не належите до членів нашої групи партії націоналистів?

— Ні... я..., у мене нема часу... я не маю часу займатись політикою...

— У мене,—ніби не чуючи, казав пан директор,—ви можете записатись у члени і зробити членську вкладку... Заклинський сидів ніби на вуголлях. Пан директор показав тоді великодушність:

— Звичайно, коли не маєте часу, то можна й не записуватись у члени партії.. Але співчуваючи її завданням ви можете зробити свою грошеву вкладку на користь партії...

Заклинській поліз до кишені і витяг десять карбованців. Серце ще більш захололо, але думка про потребу офірувати за для родини піддержувала його.

— Прийміть мою вкладку, будь ласка!

— Дуже дякую—і почав, не хапаючись, писати квиток на прийняття від п. Заклинського 10 карбованців на користь партії націоналистів... Пишучи говорив: —Граматична помилка вашого сина мене дуже потішила... Вона мене упевнила, що дурні мійські пльотки—не мають ніякої підстави...

Заклинський промовчав.

— Ось, візьміть!—подав квиток.—Я дуже щасливий, що «сочиненіе» вашого сина написано досить добре, граматичних помилок, опріч «Мазѣпи» сливе нема... Одержить три...

— Дякую,—сказав Заклинський.

— Нема за що!... дуже, дуже приємно,—говорив директор, подаючи руку...—А чи не прийдете сьогодня до клюбу?—роберів кількадцять ужаримо!

— Прийду, прийду!—одповів Заклинський, болісно згадуючи, що у нього ввечері призначені дуже важні збори в «громаді»...

До дому Заклинський пішов не зразу. Перш він купив так бажану жінці літню шляпку, умовився про покупку на виплат велосипеду для Юрка, матері купив образ «Георгія Побѣдоносца», малим дітям цукерок.

З усім цим поїхав до дому радісний і навіть забув про усі неприємности візити...

Вдома була велика радість, коли Роман Миколаєвич розповів, що Юрко одержить «за сочиненіе» три і подавав усім подарунки...

— Я знала, що ти для родини все зробиш,—сказала жінка, цілуючи чоловіка.

Про пережиті неприємности Заклинський змовчав, квиток на вкладку на користь партії націоналистів—подер...

Але ввечері замість того, щоб іти на збори громади, мусів піти до клюбу.

Петроград, 18 Вересня 1916 р.

Мих. Могилянський.

Ти кажеш, що в душі моїй
Лежить ясний кришталь?
Але не рада я йому,
Бо то—мій давній жаль.
Ти кажеш, що в очах моїх
Горить веселий сміх.
А сліз не бачиш? Правда, я
Ховаю в серці їх....
Ти кажеш, що любов моя
Як искра вогняна—
В душі ж пітьма... дарма любить,
Я скрізь давно одна...
О, не шукай багатств в мені
Ні щастя, ні огнів;
Душа згоріла і дала
Один страшний сумнів....

Олена Журлива.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Розширеннє автономії Галиччини. Смерть цїс. Франца-Йосифа.

Разом з проголошеннєм самостійної Польщі, того ж самого дня, 23 жовтня, коли покладатись на точність депеш,—австрійський цісар, тепер вже покійний, звернувся до міністра-президента Кербера з рескриптом, котрим заповів розширеннє галицької автономії. «В той самий момент, коли твориться нова держава з росийських губерній» (окупованих австро-германськими військами), цісар бажає, аби Галиччина, яка понесла стільки жертв підчас сеї війни і заслужила «право на найгорячійшу батьківську опіку», дістала міцні підстави для свого національного й економичного розвитку—«права самоуправи в усім тім обсягу, який тільки може бути погоджений з приналежністю її до Австрійської монархії». Він поручає отже міністрови-президентови виробити і внести в законодатній дорозі відповідний законопроєкт.

Сей акт і висловлені ними в нім гадки, а токож і вражіння ним викликані ми зрозуміємо відповідно, коли його термінологію візьмемо з становища галицьких Поляків — коли до терміну «Галиччина» зробимо додаток: «та котру представляє польське парляментарне коло», і будемо тямити, що тут іде мова про інтереси і бажання *польської* людности Галиччини, яка й досі вважається властивим її господарем в вищих австрійських кругах,—властивопольські правлящі верхи і всї на кім спочиває їх панованнє.

Ім сей цісарський рескрипт дійсно обіцяє сповненнє їх найгорячійших бажань і домагань і ними буде оцінений як акт дійсно «найгорячійшої батьківськоі опіки». Він несе їм вість про «вилученнє» чи «відокремленнє Галиччини» (wyodrębnienie Galicyi). що вважалось в сих кругах угольним каменем сили й значіння польського елєменту в австрійських краях, єдиною певною запорукою його теперішнього «стану посідання» в Галиччині і будучих «здобутків», гарантією тривкого панованнія і культурного, економичного й національного розвитку—не тілько власним коштом, але й коштом иньших народностей: української і так само жидівської. Від самого прилученнія Галиччини до Австрії в сім лежали мрії й пляни польських владущих верхів—шляхетських, а потім і буржуазних «національно-демократичних» кругів (з їх розвоєм і припущеннєм до політичної ролі й значіння), і з початком нинішньої галицької автономії вони були сформульовані в резолюції польської соймової більшости галицького сойму 1868 р., яка потім все повторялась як принціпіальне домаганнє польської політики в Австрії. Вона жадала, щоб на місце безпосереднього представництва галицької людности в віденськім парляменті заведено делєгацію галицького сойму для участи в рішенню певних загально-державних справ (галицька людність, значить, не вибирала б послів до парляменту, але галицький сойм себ-то його більшість, висилає делєгатів з поміж себе, як висилаються делєгації від віденського парляменту і венгерського сойму для нарад над певними спільними справами); щоб намісник Галиччини був одвічальний перед галицьким соймом; щоб Галиччина була вилучена з-під вищого судового трибуналу (сенату) віденського й дістала свій власний трибунал у Львові; щоб державні маєтки Галиччини передані були в завідуваннє галицькоі автономії. Сповненнє сеї резолюції значило б, що Галиччина вся, польська й українська, перейшла б у нероздільне і нічим необмежене володіннє польсько-шляхетської соймової більшости, яка не тілько фактично (як тепер), але й формально держала б у своїх руках адміністрацію краю; адміністрація ся вийшла б з усякої залежности від центральних органів держави; ні парлямент, ні центральне правительство не мало б змоги контролювати її та мішатися взагалі до місцевих відносин, і українська меньшість, засуджена на те, щоб бути невеликою меньшістю в соймі. не маючи ніякої змоги противитися польській перевазі в краю, не могла б мати ніякої помочи і зрoку центрального правительства або парляменту.

Зрозуміло. що з української сторони весь час ішла рішуча й різка опозиція сій програмі «вилученнія Галиччини» або «розширенння автономії» її. Тільки деякі «угодовці» чистої води, переконані, що з-під польської переваги в Галиччині Українцям вирватись однаково ніколи не вдасться і краще їм уладитися з нею й мирно дістати ріжні уступки й полекші, ніж бути переможеними в боротьбі й не дістати ніч го,—з сих мотивів годилися і з польською автономистською програмою. Весь же політичний рух останніх десятиліть, одушевлений надіями на кращу будучність українського народу, перейнятий переконанням що до його рівноправности й рівновартности з народом польським,— він проходив під знаком рішучої й непримиреної опозиції тим польським змаганням до забезпечення собі вічного панованнія в Галиччині.

Програмі польських автономистів, що сим вилученнєм Галиччини чи розширеною автономією хотіли скріпити, увіковічнити й вінчати галицький устрій, його «суспільну єрархію»—панованнє польської шляхти, український демократичний рух противставляв, по

перше — домаганнє демократизації галицької автономії, себто скасованнє системи всяких привілєгій в представництві (соймовім, повітовім і громадськім) для суспільних верхів,— себто більших власників і заможнійшої буржуазії. Власне сим привілєгіям завдячав свою перевагу польський елємент, а український через їх зіставався в меньшости не тільки в галицькім соймі, але і в повітових радах.

По друге—Українці домагалися поділу теперішньої Галиччини на її давнійші, історичні і заразом етнографичні складові части, зовсім припадково й механично звязані в одну провинцію при прилученню до Австрії: домагалися відділення східньої, української, властивої Галиччини (старого Галицького князівства, що за Польщі творило так зване «воєводство Руське») від західньої, польської Галиччини (старої Малопольщі—воєводства Краківського и почасти Сендомирського).

Через отсе недорічне сполученнє в одній провинції та в однім соймовім представництві двох ріжноплеменних областей, і через упривилейованнє в представництві вищих, польських громадських верств, український елємент в неподільній, теперішній Галиччині був засуджений бути національною меньшістю, спадаючи в соймовім представництві часом низше 10% його,—а польський у всім грав ролю хазяїна краю. Коли б східню Галиччину відділено в осібну провінцію і устрій її демократизовано: переведено принціп горожанської рівноправности,—польський елємент у ній перейшов би на становище меньшости, майже рівносильної і рівновартної з елємептом жидівським, а елємент український, що перед війною все ж становив в східній Галиччині 60—70% людности, хоч не від разу, то поволі міг би прийти до такого становища, яке належало йому по всякому праву як чисельній більшости в своїм кориннім краю. До сповнення ж сих умов—до поділу Галиччини і демократизації її устрою, демократичні українські круги вважали потрібним противитись всякому розширенню галицької автономії й збільшенню прав галицького сойму, а стояти за можливо ширшу контролю і участь в галицькій управі центральних органів—парляменту і міністерств. Коротко сказавши—в противставленню до польських автономистів вони являлись централістами, не вважаючи на всі награвання польських публіцистів і політиків на таких благозвучних термінах, як автономія, розширеннє самоуправи, «боротьба з скостенілим бюрократичним централізмом», і т. д. Супротив польської шляхетської автономії навіть німецький бюрократичний централізм галицькими Українцями вважався користнійшим,— тим більше, що йому однаково мусів прийти кінець, польський же автономізм всяко забезпечав себе на довгі віки.

Правда, в останніх роках перед війною провідники української національно-демократичної партії, з котрими в тім ішов разом і радикальний клюб. і ще більше—буковинські посли (що незадовго перед тим перевели у себе національний компроміс, признавши широкі права місцевим Полякам),— зійшли з отого принціпіального становища, яке я тільки що охарактеризував. Під впливом ріжних обставин і міркувань, на котрих не можемо спинятись в рамках сеї статті, [1]) вони пішли на угоду з Поляками в справі реформи галицького сойму і галицької автономії взагалі, і прийняли її формально з початком 1914 р.

Реформа ся значно поширювала те становище, яке в той момент український елємент фактично займав в галицькій самоуправі і соймовім представництві: вона уставляла напр. поділ соймових мандатів, з котрих забезпечила галицьким Українцям 27%, себто 61 посольський мандат. відповідне число місць в «виділі краєвім» (земській управі, вибираній соймом) і всяких соймових комісіях і органах. З сього боку угода головно й оцінювалась тими групами, які йшли на сю реформу. Але з принціпіального становища вона мала дуже небезпечні сторони, на які не переставали вказувати групи, які обстоювали стару принціпіальну політику. Не вважаючи на всі застереження українських національних демократів, що вони роблять сю угоду для даного моменту, не зрікаючись своєї програми-maximum, угода ся мала значіннє капитуляції галицьких Українців перед польською гегемонією. Вони мирилися з становищем меньшости, доведеної до 27% в своїй політичній вазі, тим часом як становили фактично людність рівночисленну з польською. Вони, хоч і з ріжними поправками, приймали клясовий, недемократичний характер галицької самоуправи. Вони мирилися з неподільністю Галиччини, відсуваючи в далекі перспективи жаданнє розділу Галиччини. З сього боку, очевидно, оцінювала сей компроміс польська сторона, задля сих принціпіальних вартостей згоджуючись на ріжні реальні уступки в данім моменті.

На се й вказували такі органи як Літ.-Наук. Вістник, Рада,—але провідники галицької національної демократії, маючи в своїх руках місцеву пресу й національні інституції,

---

[1]) Статті на сі теми міщені в Літ.-Наук. Вістнику в 1913—4 рр. можуть увести в сі питання; чимало до сих справ можна знайти і в недавній статті про галицьку самоуправу заступника голови українського парламентарного клюбу дра Т. Окуневського в „Украинской Жизни“, кн. № 6—8.

злегковажили всякі остороги і всю опозицію, і в лютім 1914 р. формально прийняли сю угоду, давши таким чином польській стороні акт великого значіння в критичний момент (всеї ваги котрого, розуміється, в тій хвилі не можна було предвидіти). Поляки могли тепер при кождій нагоді покликатись на нього, як на формальне признанне з української сторони польських прав на гегемонію в цілій неподільній Галиччині й ужити його за опору для своїх змагань до вилучення Галиччини і замкнення її в автономне, неприступне для всяких сторонніх впливів і мішань політичне тіло.

Принціпіальну згоду австрийського правительства на таку реформу їм, очевидно, і удалось отсе здобути при нагоді проголошення самостійної Польщі. На зверх се мало характер нагороди, компенсації австрійським Полякам за те, що їх не допущено до добродійств польської самостійности. Але хто знає хоч трохи польсько-австрийську політику, тому не треба поясняти, що альфою і омегою її все було задержанне в польськім володінню цілої Галиччини і з становища реальної польської політики забезпеченне його важнійщим далеко важнійше від усяких зверхніх державних форм. Останніми днями заявився документ, який досить докладно характеризує сю сторону польської політики і звільняє нас від потреби звертатися до иньших ілюстрацій її. Се промова голови польського кола Л. Біліньского, керманича нинішньої польсько-австрийської політики, проголошена на зборах польських парляментаріїв у Кракові 3-4 жовтня (цитую її за Р. Вѣд. № 269). Вона мала на меті пояснити становище австрійських Поляків що до проголошення польської самостійности в її останнім, пруським варіанті, що вже тоді був рішеним фактом. По словам авторитетного оратора, польське віденське коло весь час, в 1914 і в 1915 році стояло за таке розвязанне польського питання, яке полягало «в прилученню нероздільного Царства Польського до неподільної Галиччини задля утворення Польської держави в союзі з Австрійсько-угорською монархією. [1]) Австрійське правительство дало свою згоду на сей проект, але своєю незручною тактикою супроти Німеччини і самих Поляків воно загирило його й кінець кінцем мусіло прийняти пруський варіант польської самостійности, котрий уже нічим не звязує сеї будучої Польщі з Австрією, а вводить в круг военних (опертих на военній конвенції) і економичних впливів Німеччини. Тим самим Австрія не могла вже згодитись і на включенне в склад сеї самостійної Польщі своєї Галиччини. По думці д-ра Вілінського, галицькі Поляки «не вважаючи на всю прикрість свідомости, що вони зістаються поза сею державою, повинні всіми силами помагати її утворенню», навіть в такій формі. Тим більше, що в тім разі «коли б побіда центральних держав не була б повною» (себто Німеччина не вдержалась при своїй перевазі) міжнародній конгрес міг би й змінити дещо в останнім проєкті польської самостійности,—а тим часом дещо приходило й на потіху. «Я мав нагоду говорити на сю тему з міністрами і довідавсь, що в наших правно-державних відносинах мають наступити переміни: наша автономія буде значна розширена, зявиться якась нова Галиччино, своїм устроєм мало відмінна від будучого устрою Польського царства». пояснив промовець.

Промова ся, як сповіщають, не була пропущена австрійською цензурою, і в союзній пресі появилась, мабуть, для зазначення, що політичні проводирі австрійських Поляків не солідаризуються з останнім проголошеннєм польської самостійности. Але для нас вона має інтерес, як найновійше признанне того, що для польських політиків Австрії «нероздільність» Галиччини і царства Польського, себто задержанне польського володіння в звязаних з польськими землями краях українських, білоруських, литовських, являється першою умовою всяких політичних комбінацій. В такім же дусі, очевидно, треба розуміти і винесену на тих же зборах резолюцію, що коло стоїть незмінно на своїй принціпіальній позиції і протестує «против всяких плянів розділу польскихь земель».

І так поставивши на рахунок австрійському правительству, що воно загирило австрійський варіант самостійної Польщі, польські політики встигли добитися формальної обіцянки того, що др. Біліньский назвав «новою Галиччиною, мало відмінною своїм устроєм від будучого устрою царства Польського», будучої польської держави. Сі слова служать польським коментарем до слів цісарського рескрипта, теж доволі проречистих, що Галиччині (неподільній, очевидно) будуть дані такі широкі автономні права, які тільки можуть бути погоджені з приналежністю її до цісарства, инакше сказавши—її реальні звязки з монархією мали б бути зведені до мінімума. Се все звучить як обіцянка більшого, навіть ніж жадали старі соймові резолюції 1860-х рр.

Розуміється, сей цісарський рескрипт викликав страшенну трівогу в політичних українських кругах Австрії й енергичні протести против сеї автономії як смертної погрози всьому українському життю, як небезпеки

[1]) Тут мабуть не добре перекладено: мова йде, очевидно, не про „союз“ з Австрією проектованої Польщі, а про державний „звязок“.

«повного поневолення русинського народу Поляками». [1]) В нашій хроніці були одмічені виступи українських парляментарних клюбів, про які досі появились відомости. З другої сторони великого занепокоєння наробила цісарська обіцянка в тих словянських кругах Австрії, котрим приходиться витримувати боротьбу з німецьким елєментом. Уже давно австрійські пангерманисти, або «всенімці» (Alldeutsche), як їх там називають, симпатизували з польськими проєктами повного вилучення Галиччини з австрійського життя,— маючи на оці інтереси германізму в Австрії. Досі славянський елємент становив більшість в Австрії і невважаючи на всі штуки «виборчої геометрії»—штучний поділ виборчих округів і парляментських мандатів, депутати словянських народностей все таки становили більшу половину віденського парляменту; правда, обеднувались вони рідко, але їх численність все ж становила певну гарантію «на про всяке». Вихід же з парляменту і взагалі з політичного життя Австрії найбільшої з її «коронних земель», якою була Галиччина—відокремленнє її в окремий край тільки дуже легко звязаний з монархією, відразу дало б величезну перевагу германізмови. Тим поясняється, що разом з Українцями з приводу рескрипту занепокоїлись і представники иньших словянських народностей. Телєграма з 7 падол. сповістила про відбуті в Відні збори «всіх словянських партій Австрії», що без ріжниці орієнтацій однодушно запротестували против «окремого рішення галицької справи»—трактования галицької автономії в виді виїмку з загальних норм. Особливе ж занепокоєннє й трівогу виявляють чеські партії, бо ж Чехам перевага германського елєменту в Австрії загорожує найгірше.

Чи будуть мати вплив всі сі остороги й протести? Чи буде переведена реформа галицької автономії по мислі рескрипту? Се дуже трудно вгадати.

Цісарський рескрипт появився в момент дуже критичний. Два тижні перед ним вистріл Адлєра змусив австрійське правительство зріктися абсолютистського режиму й устами нового міністра-президента пообіцяти відновленнє діяльности парляменту в найблизшім часі. А два тижні по своїм рескрипті, 8 с. ст. падолиста попрощався з світом «сивий монарх» Австрії. Його рескрипт був останньою прислугою, відданою ним польським правлящим кругам, котрих щирим протектором і прихильником він був за все своє довге правлінне, і може ніде ся утрата не викличе таких щирих жалів, як власне в сих кругах. З польською аристократією вязали покійного тісні й непохитні звязки, він щиро довіряв їй і на галицькі відносини все дивився її очима. Завдяки тому польська шляхта за його правління закинула свою традиційну фронду супроти Австрії й проголосила себе вірною опорою трону (przy Tobie stoimy i stać chcemy!) Зате і з свого боку покійний цісар підтримував її незмінно, в рішучі моменти пускаючи в рух навіть свій особистий вплив. З мемуарів одного з польських міністрів напр. ширші круги недавно довідалися, що виїмкові права галицького сойму в справах шкільництва,—що без його згоди правительство не може в Галиччині засновати навіть державної середньої школи з українською мовою (такого права не має більше ні оден сойм в австрійських землях), Поляки завдячали особистій волі цісаря, що в тім пішов против поглядів цілого кабінету і накинув йому свою волю. В його наступнику галицькі Поляки ледви чи матимуть такого щирого, рішучого і впливового протектора, яким був покійний—найбільш авторитетний монарх, якого мав на собі австрійський трон.

Через отсю ж особисту авторитетність і популярність, яку в такій високій мірі мав покійний, зміна на австрійськім престолі, стає важним фактом, невважаючи, що смерть 86-літнього старця не могла ні для кого бути несподіванкою. Вона матиме чимале значіннє в великій крізі, яку переживає Австро-Угорщина. Втягнена сторонніми впливами в світову війну, в котрій зпоміж держав сього звязку найтяжші удари впали на неї, вона видимим чином з кождим ударом, заданим їй, і з кождою хвилею свого внутрішнього ослаблення переходить під впливи Германії й мусить все глибше і повнійше підлягати її політичній програмі. Напр. в тій же промові д-ра Віліньского містяться доволі виразні вказівки на те, як Німеччина використала удари, задані Австрії весною сього року російськими арміями в Галиччині й Буковині, щоб змусити її зріктися всяких претенсій до окупованих з її участю польських областей. Звернувшися в сій тяжкій хвилі по ратунок до Німеччини, австрійське правительство мусіло відріктися свого проєкту утворення нового Польського королівства в політичнім звязку з Австрією і прийняти пруський варіант, який мав на меті зробити окуповані области здобутком Германії. Справа була порішена в маю червні, виходить з промови—себто після російських успіхів на полудневім фронті.

От у сих обставинах і смерть старого цісаря Австрії, котрого 68-літнє панованнє зробило немов якимсь палядієм її великодержавности, її суцільности, її авторитету, приходиться оцінювати як утрату Австрією одного з тих чинників, які хоронили її старий

[1]) Телеграма Р. Вѣдом. № 258.

престіж і заважали повному переходови під гегемонію Прусії. Смерть ся відкрие ще ширшу дорогу пруським впливам на внутрішні справи Австрії. і очевидно, що в сильній залежности від них буде остаточно рішатися й найбільш інтересна для нас з проблем її внутрішньої політики—ся справа галицької автономії, видвигнена останнім актом покійного.

Поки що вона завмерла в переходовім моменті, що відділює старе панованне від нового [1]). Скликанне парляменту, обіцяне за життя покійного на січень, тепер відсувається далі. Пройде трохи часу, поки з-під жалібної крепи, що повила Австрію, проглянуть реальні прикмети нового курсу її, і може бути, що намість вилученнія Галиччини він видвигне й поставить на чергу иньші справи [2]).

М. Грушевський.

Петроградський клопіт.

Трудно стало Петроградові... два роки він журився тільки справами „фронту“ і думав що для перемоги над німцем цього досить. Аж ось на третій рік загомонів призабутий досі „тил“.

Виявилась дивна річ, що Країна, яка перед війною годувала Европу, тепер не прогодує сама себе. І не через те не прогодує, що вже нема чого їсти, а через те, що без доброї організації державного господарства можна і маючи хліб голодати. Це так було завжди, але наочно і виразно це показала війна; як раз для війни довелось Росії дати найвище напруженнія своєї організованої сили — і ця сила не вберегла країни від економичного розруху....

Ціла наука причин—і нових, звязаних з війною, і давніх, більш глибоких,—призвела до того, що тепер і громадянство і урядові верстви поставили справи „тилу“ на першорядне місце.

Можна серед цих причин поставити зменьшення здобутку хліба, бо добрий шмат російських земель тепер під німцем.

Далі—бачимо зріст попиту на хліб і инший харч: ті міліони людей, що перед війною недоїдали, тепер у війську потрібують доброї їжи і другі міліони, що мусили покинути свою землю та шукати притулку на чужині,—оті „біженці“, теж збільшили число їдців, особливо по міст х. Робітників стало меньше, зате заробітки дуже виросли—і врешті робочий люд почав краще їсти на містах куповане, а по селах своє—до того ж у селах завелись зайві гроші не тільки з заробітків, а ще й з того, що горілки нема, та з пайків, що виплачуються московкам: не стало, виходить, потреби везти свою працю на продаж, нехай буде „мовляв“ краще собі, на власний пожиток.

Що з харчуванням—те саме трапилось і з иншими потребами щоденного життя, що задовольнялись промисловим ринком. Одягтись і обутись стало трудніше, бо заводи та фабрики почали виробляти краму меньше і по дорогій ціні. Багато заводів мусілі цілком повернути свою роботу на військову потребу. І все ж би воно ще нічого: якось би люд і прохарчувався, і одягнувся, і обувся, як би тільки добрий лад, та розумна организація. Але до всіх недостач прилучилась ще найгірша—недостача вагонів для товарного руху,—бо за два роки, працюючи переважно для фронту, залізниці встигли добре росхитати своє господарство. Це зовсім пожувало весь механізм державної економіки. Нормальний обмін продуктів господарства та промислу спинився, а ліків проти цього лиха не знайшлось ні в урядових, ні в громадських інституціях. Уряд вживав тільки двох способів: таксу та реквизицію,—але і те й друге вело тільки до того, що крам десь зникав, а ціни ще більше росли; мійські управи робили спроби громадського господарства, закуповуючи мясо, рибу та инший харч для своєї людности; але спроби ті були невдалі, перевага в управі була завжди за крамарськими верствами, то вони й охоти великої не мали мішатись в нові економічні умови. А наслідком тих умов з'явилась і розвилась спекуляція на всьому, починаючи від харчів і кінчаючи вагонами...

Найтяжче, розуміється, прийшлося людності великих міст, де дорожнеча життя дійшла до неможливої міри, а брак харчового припасу швидко поставив на чергу, одна за другою, нові форми економичної організації, що вже кілька часу тому завели у себе німці. Ми маємо „карточки“, без яких неможливо здобути цукру; маємо „мясопустні“ дні, коли не можна ні продавати, ні купувати мясної їжі; на масло карточок не маємо, але й самого масла біг дав, і ціна йому підскочила в п'ятеро; маємо як спорадичні факти, громадські їдальні. Словом, все як у людей, паче в „найкращих домах“, з тою відміною, що в кутку, з під поли, та по скаженій ціні, у нас можна здобути все, але, звичайно, не кожному...

На цім грунті потроху ростуть і загострюються соціальні антагонізми: широкі маси мійської людности бачать все лихо в крамарях та спекулянтах, крамарі обвинувачують чиновників, село скрегоче, виплачуючи високі ціни за городський крам, а само дере, скільки може, з города за зерно,

[1]) Стаття ся була вже вискладана, коли прийшли вісти про конфлікт Кербера з німецькими групами з приводу проекта галицької автономії, а потім—його виходу з міністерства. Мотиви зміни кабінету одначе досі на стільки мало відомі, що зістається неясним, яку саме ролю відограла в тім галицька справа.

[2]) Сими днями пролунула з римських кругів (найбільш такою можливістю занепокоєних), чутка, що першим актом нового цісаря буде проголошенне в день його коронації, 30 грудня, „анексії Сербії й Чорногори за для сформованнія цілокупного Сербсько-хорватського королівства, зложеного з Сербії“ й Чорногори, Босни, Герцоговини, Дальмації й Хорватії (звістка з „Matin“ в № 273 „Р. Вѣд“.) Поки що нових потверджень сеї чутки не наспіло

hrushevsky.nbuv.gov.ua

картоплю, та яйце... А за миротворців стають несчисленні „уповноважені“ петроградських комітетів та комісій, що орудують на місцевих ринках, скуповуючи та реквізуючи крам і харч не тільки у крамарів, а навіть самі у себе,—один уповноважений у другого... Ще один регулятор економичної плутанини маємо, звичайно, в губернаторах, які, під тягарем життя, зробились як не сепаратистами, та в кожнім разі автономистами, бо час від часу забороняють вивозити з своєї губернії ті, або інші харчові продукти. Цей спосіб, очевидно, не розвязує питання економичного обміну, але все ж свідчить про добрий ще запас пороху в адміністративних порохівницях...

Цікаві де-коли розмови доводиться чувати в ці часи всяких ідейних переоцінок та несподіванок. В тих довжелезних „хвостах“, в яких тепер щодня вистоюють низи петроградського люду по-під крамницями, дожидаючи черги на цукор, молоко мясо то — що, почуєте відтінки всяких думок, всяких політичних світоглядів, окрім тільки крайнього правого... Де-коли в тих розмовах бере участь і „власть предержаща“ в особі поліцейського чина, що пильнує при „хвості“ порядку,—і буває так, що навіть з цих уст прохопиться досить влучна характеристика часу. Один участковий пристав слухав, слухав від бідолашних обивателів гіркі скарги на тяжкі часи, на брак потрібного для життя припасу, і врешті не видержав: „Мука-с есть! І сахар есть-с! Всьо есть-с! Порядка с нет!“

Хто-б міг сподіватись, що життя примусить колись „блюстителів порядку“ в Росії висловити в новім варіанті стародавній афоризм Гостомисля... От і говорять, що історія не повторюється...

Трудно Петроградові. І мимоволі спадає на думку, що це „Петроград“ несе кару за історичні гріхи Петербурга. Бо коли б петербурський період російської історії не був періодом війни з громадянством, то може тепер, в період війни з німцями, — поліцейському приставу не довелось би оцінкою моменту зійтись з Гостомислом.

П. Смуток.

З ОКУПОВАНОГО КРАЮ.

II.

В попередньому нарисі я зазначив був ті хитання що до основ нового ладу в окупованому краї, які одбуваються не тільки в головах неодповідальних публіцистів, але і в практичній діяльності офіціяльних „устроителей“ Буковини та Галичини. Відомости звідти надходять тепер вельми скупо, але й те, що надходить, показує, що навіть та тимчасова політика, оте „поки що“, за яке так роспинаються навіть праві публіцисти, не знаходить собі великого послуху в офіціяльних кругах. Там панує, видимо, тенденція до нових експериментів в старому, добре відомому дусі...

З приватних звісток знаємо, що в Тернополі місцеві українці обернулися з проханням про дозвіл приватної української гимназії. Потреба в середній школі просто аж кричить за себе: адже не забуваймо, що війна тягнеться вже більше двох років і невідомо коли скінчиться, а тим часом молодь шкільного віку ввесь цей час лишається, по-за порогом школи,—літа ж не ждуть і до науки згодом для багатьох пізно вже буде братись. Здавалося б, що з кожного погляду краще, коли школярі вчитимуться, а не тинятимуться без діла на вулицях. Проте чи вволено бажання тернопільських українців учитись—не знаємо, як не знаємо, які власне резонні причини могли б стати цьому на перешкоді...

Зате останні дні прояснили трохи становище народньої школи в окупованому краї, яке досі було досить невиразно поставлено. Отже насамперед маємо офіціальний папір, розісланий од генерал-губернатора всім бургомистрам, війтам та священикам на Буковині й Галичині. „Оповістити людність,—читаємо в цьому папері,—що дозволено починати науку по школах, додержуючи таких умов: 1) наука може одбуватись місцевими мовами, опріче німецької та єврейської, 2) громади („гмины“!), що захотіли б завести школи, повинні прохати дозволу громадськими приговорами, а в них зазначити: а) що громади божають мати школу, додавши, де саме, б) що громада бере на себе видатки на школу и в) виказати, скільки дітей має побірати науку. Ці приговори війти повинні доставити начальникам повітів і додати вже од себе: а) хто має вчити, б) чи є придатне на школу помешкання і яке саме і в) чи є підручники, обстанова, шкільне приладдя і т. п.“ [1])

„Слава Богу“.—сказав би читач, забувши, що бувають оказії, коли можна відповісти байкою Руданського „ні зле, ні добре“... І тут також виходить песимистичне—„ні, слава Богу, бо“... бо слідом за першим папером іде другий, за підписом „управляющаго губернией, помощника губернатора Янковскаго“ (дата 17. XI. 1916), а в йому читаємо буквально таке: „Изъ поступающихъ ко мнѣ свѣдѣній видно, что въ нѣкоторыхъ мѣстахъ губерній учреждены занятія съ дѣтьми въ пріютахъ и ясляхъ. По сему поводу считаю необходимымъ предувѣдомить, что возобновленіе школьныхъ занятій предоставлено только гминамъ и городамъ въ существовавшихъ до войны школахъ и что общественнымъ организаціямъ право учрежденія какихъ бы то ни было школьныхъ занятій не разрѣшено, а потому и прошу немедленно прекратить таковыя тамъ, гдѣ они уже начались“. Такі категоричні накази дістали обидва громадські союзи—земський і городський. [2])

„То зле, брате!“— пригадалося знов з Руданського... На жаль, не можу цим разом відповісти

---

[1]) „Кіевская Мысль“, 1916, ч. 307.

[2]) „Кіевская Мысль“, 1916, ч 328.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

в оптимистичному тоні, бо невідомо ще, що буде з громадськими школами і чи одбуватиметься в них наука, а з „союзними", які вже функціонували, очевидно справа скінчена... Важко сказати, чим саме і кому стояли на заваді ці шкілки, які позаводили були земський і городський союзи по захистках. Можна думати, що не громадським школам, бо до дитячих захистків приймають здебільшого дітей меньших од шкільного віку, і д. Янковський, як педагог (директор гимназії) повинен був би розуміти, що з педагогичного боку краще, коли по захистках не тільки годують дітей, але і вчать їх. Проте—„прошу немедленно прекратить". І вже „прекращаютъ"...

На чому скінчиться це „прекращеніе"—не важко вгадати. Адже не дурно нововременський публіцист, під прозорими ініціялами *Д. В.*, проливає сльози над тим, „что происходило въ новоосвобожденномъ краѣ при прежнемъ генералъ-губернаторѣ гр. Г. А. Бобринскомъ". І сльози ті були крокодилячі. Бо зараз же читаємо, що з місцевими мовами „дѣло требуетъ сугубой осмотрительности", [3])—звісно, якої обережности до української мови може вимагати співробітник „Новаго Времени" з такими прозорими ініціялами... Цікава тільки одна тут річ. З приватних звісток довідуємось, що по українських громадах у Галичині йде агітація за те, щоб заводити польські школи,—симптоматично, що й офіціяльні папери улюбили так польську „гмину" замісць української „громади". Коли цьому правда, то матимемо ще один приклад того, як русификація обертається на Україні в полонизацію. В історії нашій це не раз бувало, але чи вже не досить тих старих експериментів і кому потрібні ще оці нові?

В усякому разі становище на-віч виясняється.

Сергій Єфремов.

В Росії й за кордоном.

19-го листопаду знов почала свою працю Державна Дума, і перший день її засідань після перерви був „великим парляментським днем". В сім засіданню виступив з декларацією голова ради міністрів А. Ф. Трепов, але перш ніж він прочитав по своему папірчику ту декларацію, йому прийшлося кілька разів зходити з трібуни, бо трудовики та соціал-демократи учинили гучну обструкцію, вимагаючи одставки міністерства.

Всіх обструкціоністів виключено на 8 засідань, а одного навіть на 10.

Декларацію Трепова було прочитано, але ніякого враження вона на Думу не зробила. То були старі й занадто загальні формули і обіцянки. Новим було лише оголошення договору з союзниками про передачу Росії після побідоносної війни Дарданел та Константинополя, але було важко найти гірший момент для сього оголошення, ніж той, що вибрав уряд, бо як раз в ті дні німці та болгари були вже під Букарештом....

Значно цікавіші, ніж декларація, були ті промови, котрими одповідали на декларацію депутати, а особливо Пуришкевич. Найбільш дісталося в сих промовах Протопопову, Курлову та ще де-кому, але то, що „декого", торкалося, цензура з промови Пуришкевича викреслила.

22 листопаду був у Думі не меньш великий день. Виступали з промовами Мілюков, Шидловський и Марков 2-й. Останнього за тяжку образу голови Державної Думи було виключено на 15 засідань, а д. Родзянко зрікся своїх уповноважень. Того ж таки дня Держ. Дума знов вибрала його головою.

В Державній Раді також були виголошені в той день незвичайні для сього поважного зібрання опозиційні промови. З цензури вони вийшли значно скороченими.

І Дума і Рада приняли формулу поступового блоку про відставлення „темних сил" і призначіння уряду, котрий би міг працювати з більшістю членів законодавчих палат.

Наслідком думських промов з'явилося перш усього відокремлення од фракції правих батюшок, селян та де-яких инш. депутатів. Вони зорганизували нову фракцію—„незалежних правих".

Одночасно з сим прихильники Маркова і „темних сил" також не дрімали. Принаймні один з них, співробітник „Русск. Знамені" Сергій Прохожій, признався, що йому було доручено Дубровиним вбити Мілюкова за його думські виступи. На видатки по сій чорній справі Прохожій одержав від того ж Дубровина 300 карб., але в йому заговорило сумління, і він приніс покаяння.

Неможна сказати, щоб уряд виявив особливе бажання піти на зустріч законодавчим палатам і змінити свій склад. Але з другого боку треба признати, що громадянство все більш та більш переходить на бік опозиції. Дуже значним з сього погляду з'явився з'їзд об'єднаних дворян. Ці з'їзди завсігди були „оплотом реакції", але на сей раз вийшло инакше і з'їзд приняв досить різку і безумовно прикру для високих сфер резолюцію, вимагаючи відставлення від державних справ темних сил і призначення нового уряду, котрому вірив би народ.

Германський рейхстаг у листопаді приняв надзвичайного значіння закон про цивільні повинности всіх підданих Германії, себ-то загальну робочу мобілізацію. Всі германці до 60 літ тепер мусять працювати на оборону.

Проведення сього закону в Германії, а також події в Греції (напад на військо союзників в Аѳінах) і на румунському фронті зробили велике враження в союзних державах і примусили до складу нових міністерств в Англії та Франції.

В Англії на чолі нового міністерства став за-

[3]) Цит. з „Кіевской Мысли", 1916, ч. 323.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

місць Асквита Ллойд-Джордж, зібравши в кабінет політичних діячів з консервативної та робочої партій. П'ять міністрів складають „воєнний кабінет", котрий рішає негайні справи. У Франції головою міністерства зостався Бріан, але із складу його вийшли соціялисти Гед та Самба, а соціялист Тома з товаришів міністра перейшов у міністри. Голова міністерства разом з міністрами озброєння, воєнним і морським складають „воєнний комітет".

Майже одночасно з сими подіями в союзних державах, центральні держави зробили крок, про котрий ще довго будуть говорити, писати й сперечатися в парляментах, в громадянстві, в пресі. За допомогою нейтральних держав вони пропонували мир, заявивши, що коли противна сторона не піде на зустріч сій пропозіції, то відповідальність за продовження війни впаде на неї.

Поскільки відомо, всі союзники відкинули цю пропозіцію.

С.

На літературні теми.

Нові течії в письменстві і мистецтві завжди вабили до себе увагу публіки і мабуть в тому почасти і „закопана собака" тої невтриманої і не завжди зрозумілої задиракуватости, крикливости і часами якогось хуліганства, котрі давали і дають стільки тем для балачок і суперечок.

В цій сфері—суперечки між „старими" й „молодими", між „новаторами" та „реакціонерами", між „ремесниками" і „мистцями" приймали форми найбільш неприємні.

Це головним чином виходило з того, що як тільки в письменстві з'являлися люди, котрі щиро хотіли внести щось нове своє в відживаючі форми, то до їх приставали сонми „графоманів", які пробували тут робити літературну кар'єру і, само собою розуміється, зразу-ж псували те молоде та свіже, що хтіли внести перші.

Одні шукали нових шляхів, працюючи над собою, над своїм талантом, а другі „нічтоже сумняшеся" строчили по новим рецептам вірші, оповідання, романи,— все, що хочете,—і роблючи як можна більш грюкоту, блиску, дзвону...

І в кінці всього читач вже не бачив того цінного й здорового, що було в нових течіях, бо його сліпило вогнем дешевих фейерверків і глушило грюкотом бубнів, в котрі зо всьої сили лупили поети і маляри нових шкіл і напрямків, більшою частиною ніким і нігде непризнані і не завжди вміючи писати грамотно, але зате хутко схоплюючи моду.

Таких зразків в письменстві не мало, доволі нагадати те, що творилося тоді, як в письменство входили перші символісти чи перші, так звані, декаденти. Тут за людьми безумовно талановитими і щирими потягнулися десятки бездарних писак, які мріяли про те, щоб хоч „фуксом" пролізти на Парнас, і вони то як раз принесли з собою те, що на де який час зробило з поезії підмости балагана, де викривлялися намазані крейдою чудернацькі істоти в балахонах клоунів.

Хвалити Бога це все хутко минулося. Здорове і цінне залишилося, а вся „накіпь" кудись зникла, зоставивши після себе добру поживу для гумористів.

Що торкається українського письменства, то його шквал „декадентства" (розумію під ним свистопляску літературних юродців, а не серйозні течії письменства), не зачепив. Причин для того було багато

а читач тільки ще народжувався: попита на письменство „вибраних" не було і не могло бути (трудно мріяти про деликатеси тому, хто в поті чола здобуває тільки чорний хліб).

Але-ж згодом і в українському письменстві ми бачимо людей з новими для свого письменства лозунгами,—„мистецтво для мистецтва".

Вони групповалися біля де-яких журналів (напр. „Українська Хата"), але, як більшість з їх з мистецтвом взагалі нічого спільного не мали, а з письменством були настільки мало знайомі, що одному з їх приписують навіть честь відкриття, що Лягерлєф не жінка, а мужчина, то успіху великого не мали.

Але не залежно від успіху, чи не успіху їх творів і „откровеній", може цікавити самий факт появи в українському письменстві, письменстві демократичному, де споконвіку „пахло дьогтьом", людей з „аристократичними" смаками: звичаями.

І треба сказати, що ці „аристократи" письменства зразу-ж відгородилися від демократів і „гречкосіїв" і далеко одійшли від свиток, засмальцованих робітничих сорочок, затуляючи носи надушаними хусточками (в цім власне і був їх аристократизм). За для них „вибраних" це було не письменство.

Що хтіли поставити наші новатори на місце старих, міщанських на їх погляд, лозунгів, я, власне кажучи, не знаю і часом мені здається, що і сами вони цього не знали; знаю тільки, що їм дуже не до вподоби була „україно фільська література", власне через те, що „демократичне

hrushevsky.nbuv.gov.ua

українське життя й література виключають з себе живу ідейність, живу красу" (себ то її виключає все українське письменство від Котляревського і Шевченка до наших днів). Себе вони звали „індівідуалістами"

Ці „індівідуалісти" з'явилися тоді, як після 1905-6 року почався розвал в громадянстві, а за ним і в письменстві, як почалася переоцінка всіх цінностів, як почали палити фіміам перед ніцшеанством.

Один російський гумориста в „дні свобод" посміювався над тим, як „Теффи станетъ прачкой,

Минскій кузню заведетъ
И Бальмонтъ изъ барки тачкой
Вывозить дрова начнетъ".

Того нам не довелося бачити.

Але, як в російському письменстві могли бути дані для появи всяких „аристократичних" течій, то в українському, мені здається, сих даних не було і наши „індівідуалісти" були в своєму роді недоношеною дитиною, котра з'явилася на світ Божий раніше як того отребує натура. Через се багаж, з котрим вони прийшли в письменство, був не великий, як що ми виключимо, наприклад (з певним на те правом) з х стану Коцюбинського, Олеся, Винниченка, котрих вони невідомо через що занотували в своїх списках.

Нічого позітивного в наше письменство цими новаторами не було внесено, і в „Українській Хаті" було, як в Сахарі, в якій де не де попадалися оазіси, як наприклад, поезії Г. Чупринки, а більше було таких безнадійних істот, як д. Будай, або Варфоломій Євтімович, котрі писали індівідуалістично", але безо всякої ознаки таланту.

Зате багато було призирства до „національної школи" в письменстві, багато було вилито помий на все те, чим жили люде до д. д. Сріблянського і Євшана.

Наші глашатаї лозунга „мистецтво для мистецтва" думали, що такі слова, як „пануючі", „буржуазія", національний гніт", „соціяльний гніт", котрі вони вживали завжди в лапках, не мають в собі ані жодного змісту, що то пуста декорація, за котру чепляються ненавистні їм представники „демократичної інтелігенції", але помилилися: події останніх часів добре показали що таке національний та соціяльний гніт, що таке буржуазія і демократія і хто був правий,—чи ті, що блудили словом в той час, коли треба було працювати, чи ті, що поводилися з ним чесно і вважали рідне письменство за письменство, а не за власну спальню, де можна ходити в халаті і пантофлях.

За „індівідуалістами" з „Української Хати" зробили на письменство „покушеніе съ негодными средствами" — „кверо-футуристи", апостолом котрих був якийсь добродій Михайл Семенко (він так і писав „Михайл"). Цей останній просто і без церемоній заявив, що „до футуризма мистецтво було дикунським" і опльовував усе українське письменство (не роблячи виключення навіть для О. Кобилянської, котру „Укр. Хата" називала не більш не менш як „сонцем нашої літератури"), але се останнє з'явище окрім комізма нічого в собі не мало. М. Семенкові не дали розійтись. Настали часи, коли на українське слово наложили „печать молчанія". Я не знаю, чи оживуть знову „індівідуалісти", а за ними і „кверо-футуристи" в нашому письменстві (можна сподіватися, що оживуть) і чи багато їх буде, але добре знаю, що, як вони вийдуть знову так озброєні, як раніше, то можна бути певним, що їх герць з демократизмом в письменстві не скінчиться на їх користь і вони так і залишаться по-за межами письменства.

Л. Бурчак.

ВЕРХАРН.

У долі немає ні розуму ні жалости. Кожний день вона грабує бідноту і набиває кишені богачам. Здавалося-б, що вона могла ще взяти від маленької Бельгії? Одначе вона і тут знайшла поживу, та ще й яку! Раптом забрала у нещасної зруйнованої країни найдорожче її багатство, найкращого її сина, величезного всесвітнього поета.

І яка страшна іронія: не від німецької кулі загинув великий Верхарн, а роздушив його натружене тіло потяг дружньої Франції, відобрало у нього життя те саме залізне чудо, котре він перший з світових поетів оживив силою свого геніяльного духу.

14-го листопада Верхарн вертався з Руана, де читав лекцію, в Париж. На станції „Rue Verte" (Зелена Вулиця) він хотів сісти в потяг, котрий вже рушив. Верхарн зірвався з підніжки і попав під колеса. Коли його зкрівавленого, з відрізаними ногами, підняли і понесли, він міг лише промовити: „О, моя дружино, о моя Бельгіе!"...

Великий бельгійський поет народився в Сен-Амані 1855 р. Першу книгу своїх віршів він видав в 1883 р. Після того вийшло кільки десятків його збірників, і слава його росла з кожним роком.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Ніжно любив Верхарн рідну Фламандію і в перший період своєї творчости малював майже виключно „фламандські картини“, себ-то спокій сільського життя зо всіма його атрибутами.

Останній, перед війною, період був виразно протилежний першому: Верхарн став поетом того, чого раніш ні один письменник не брав сюжетом для своїх поезій. Він став поетом тих явищ соціального життя, котрі привіс з собою капітал, фабрика і сучасний город. В своїй стихійній еволюції вони невтомно руйнували сільський спокій і на руїнах села будували нові форми та нові типи життя. Їх і малював з надзвичайною експресією Верхарн.

Бельгійський письменник, що так трагично загинув, був не тільки геніальним поетом, але й великим патріотом. Коли почалась війна, він всі свої думки, всі сили свого талану віддав сумним пісням про „окровавлену Бельгію“, читав лекції, писав статті про війну і про невимовно тяжку долю своєї милої країни. Книга його віршів за часи війни має скоро вийти в світ і буде, без сумніву, найкращим вінком на могилі поета, найдорожчим йому памьятником.

Величезна сила і значіння Верхарна лежать не тільки в його геніальному талані, але ще й в тій дорозі, по котрій він свій талан направив. Верхарн був всесвітнім поетом, не відриваючись від рідної землі, не перестаючи бути поетом національним. І в сім його головна сила, головна причина його успіху і його безсмертя.

Низько вклонімось його великій памьяті!

А. С.

Про „Лиса Микиту“ І. Франка.

Якось спитав я мужика, який грав видну ролю між галицьким селянством, які книжки читаються тепер на селі найбільше охоче. Не надумуючись, відповів мені мужицький проводир: «Які-ж би?... Не згадуючи про «Кобзаря», якого ми майже цілого вміємо на пам'ять, тепер ми читаємо Франкового «Захара Беркута», бо від нього можна навчитись патріотизму; Франкові «Панські жарти», бо в них оповідає поет про хлопську біду; а вже найбільше смакує нам Франків «Лис Микита», бо се книжка і весела, і приступна, і цікава, і повчаюча».

Хоча «Лис Микита» має широку популярність між галицьким народомъ і тисячі — тисячі мужицьких голов задумуються над його змістом, наші критики чомусь легковажать собі ту найбільше народню книжку галицької літератури. Вже Франко скаржився, що по виході «Лиса Микити» критики, не читаючи, очевидно, книжки, пописали, що «Лис Микита» перероблений з «Reineke Fuchs» Гете й був примушений повчити їх при найближшім виданню в передмові: «Хто такий «Лис Микита» і відки родом?» Тепер уже й простим мужикам відомий родовід «Лиса» й вони знають, з якого жерела Гете, а з якого Франко, черпали основу до своїх творів. Остався ще закритим для інтелігентної публіки зміст «Лиса Микити» й хіба знову прийдеться автору [1]) написати другу розвідку, в якій йому треба буде подати критичний розбір «Лиса Микити» та з'ясувати його провідну ідею. Тоді вже буде зовсім легко писати об'ємисті статті про «Лиса Микиту».

Франко написав у передмові до «Лиса Микити», що книжка призначена для молодіжи, й тим пошкодив він своїй казці. Кождий критик уважав себе від тепер аж надто сумлінним, коли прочитав побіжно передмову автора та оглянув ілюстрації до казки, й почував себе звільненим від обов'язку прочитання самої поеми. Адже «Лис Микита» — се віршована казка для молодіжи, що-ж отже може бути в ній інтересного для інтелігентної людини? Думалось, що котрий із наших поважних педагогів візьме до рук перо й напише нам, на скільки Франкова казка користна лектура для молоді, але чомусь і педагоги приняли «Лиса Микиту» мовчанням. Л. Бурчак в «Украинской Жизни» (рік 1915, кн. VII ст. 100 — 101) оцінив «Лиса Микиту» як «дѣйствительно интересную и занимательную сказку» й радив давати його читати дітям. На жаль Л. Бурчак не обставив аргументами своє думки. А було-б дуже цікаво знати, якими мотивами керувався критик, признаючи «Лиса Микиту» для дітей. На мій погляд «Лис Микита» у теперішнім, поширенім вигляді, (в першій редакції, друкованій у часописі для дітей «Дзвінок», він був далеко коротший і нрикроєний до дитинячого світогляду) не надається для лектури дітей. Дитина буде розуміти поодинокі епізоди казки, але не зрозуміє цілости, не зрозуміє головної ідеї, закріпленої в казці, не маючи ніякого життьового досвіду,—а за трудна казка для дітей. З того виходить, що найкращими знавцями «Лиса Микити» являються — галицькі мужики. Вони відразу зрозуміли зміст «Лиса Микити», відшукали в пригодах Лиса власні пригоди, й знайшли в лектурі Франкової казки здорову, духову страву для себе.

Заки Франко буде в змозі сам написати критичний розбір своєї поеми, я попробую сказати декілька слів про основу «Лиса Микити» та його провідну ідею.

Осередком, довкола якого розвивається акція Франкової казки: оповідання про суд Льва над Лисом. Довкола того оповідання

---

[1]) Стаття ця написана ще до смерти І. Франка. *Ред.*

hrushevsky.nbuv.gov.ua

громадяться инші оповідання, «як хрусталі довкола спільного ядра». Засновком акції казки: конфлікт Лиса Микити з Неситим Вовком. Вовк втягнув Лиса в хитрий союз. Із того союза походила користь для Вовка, а біда та трівога для Лиса. Як вийшов Лис із сітей, наставлених Вовком, і як наставляв він сіти на своїх ворогів так, щоб самому не впасти в них — оце й головна основа Франкової поеми.

Героєм казки — Лис Микита. Характеристика Лиса змальована поетом яскравими красками. Лис—се олицетворения розуму, хитрости, відваги й притомности ума. Лис знає, що життя—вічна боротьба за істнування; він навчився штуки боротися з ворогами й через те він ніколи не падає на дусі, вміє постояти за своїм ділом і з кождої, хоч би найгрізнішої небезпеки, виходить побідоносно. Що більше, Лис усе вірить у свою побідоносну звізду й назустріч іде кождій небезпеці, руководячись прінціпом, що ліпше сміло та відважно глядіти біді в очі, «ніж въ кутку дожидать на себе грому»; через те инші «серед бурі, серед грому тонуть», а Лис «спливає». Визначними рисами характеру Вовка, головного ворога Лиса Микити, злоба. що «злом платить найліпшу річ» та неситість:

Світ би весь пожер він скоро;
Ба, коли не влізе в горло!
А розумний з злоби книть!

Окрім того Вовк доносщик і на огидні вчинки у нього глухе сумління. Медвідь Бурмило—се виконавець права, якому користолюбство з рук витручує меч справедливости. Лев, зверхник над звірями, теж не свобідний від користолюбства, вміє, коли треба, дивитись на правду через пальці

І сам... рабує чисто,
А не хоче особисто,
Шле Медведів і Вовків.

Цап — се знову типовий придворний. Він уміє згинати спину перед сильними того міра та вічно спекулює «на нечесні бариші». До цапової компанії належить і

Малпа Фрузя, удова:
Ніби лікарка по трошка,
Ніби знахорка, ворожка,
А вродлива, як сова.

Вона ніби то «страшна еманціпантка» й ворог мущин, а на ділі вона потай кокетує мущин, із насолодою слухає їх компліментів, дуже була-б рада знайтись в обіймах мущини-ворога. Фрузя вездісуща й балакуча, все знає й про все вміє говорити: і про культуру, і про письменство, і про політику, і про мистецтво — про що захочете. При тім у неї великий дар панувати над душами всесильних інтригами та солодкими слівцями; вона

Все в дворі зробити може,
Всіх на свій звертає лад.

Окремо схарактеризована поетом овеча череда:

У тісні овечі мізки
Думки свіжої ні трішки
Не втокмачиш; серце їх
Боязливе. «Що нам воля?
Вовк поїсть нас серед поля.
Нам про волю думать гріх!»

Виступають у казці ще й инші побічні фігури, як Кіт Мурлика, Борсук Бабай (адвокат Лиса Микити), Півень, Баран; всі вони нарисовані пластично й основні риси їх вдачі підкреслені поетом уміло та влучно.

Галицький мужик читає «Лиса Микиту» й хитро сміється. Він добре знає, де кінчиться казка, а де починається жива дійсність; він уміє вилущити з оповідання про «Лиса Микиту» зерно правди й бачить за імлою казки гірку дійсність. У галицького мужика є здорові очі й він добре розуміє обставини, серед яких приходиться жити українському народові, через те й не треба йому пояснювати значіння боротьби Лиса Микити з Неситим Вовком та иншими ворогами. Він добре розуміє: хто Лис Микита, хто Неситий Вовк і хто ті більші й менші його вороги. Йому добре зрозумілі сцени в казці; він добре знає хто закидає хитрі сіти на Лиса Микиту, хто судить його і хто рад би бачити його на шибениці.

Шевченко сказав: «На те лихо, щоб з тим лихом битись»! Франко вчить у «Лисі Микиті», як саме битись:

Наше все житє—війна є,
Кожний боресь в'ній, як знає:
Сей зубами, той крильми,
Третій кіхтями міцними,
Инший скоками прудкими...
Чим же боремося ми?
Ми ні силою не годні,
Ні, як Карпи многоплодні,
Ні нічвиди, як Сова,
Ані бистрі, як той Заяць,
В нас підмога лиш одна есть—
Се розумна голова.
Нею треба нам крутити,
Ум мов бритву наострити,
Все обдумать в один миг,
Иншим сіти наставляти,
Але добре пильнувати,
Щоб самим не впасти в них!

Се провідна ідея Франкового «Лиса Микити!...

Основа «Лиса Микити»—не видумка Франка; вона має свою давню історію, яку розповів нам поет у передмові до своєї казки. За жерелами оповідань про пригоди звірів належить шукати в померклих, передхристіянських часах. З далекого Сходу примандрували казки та байки про звірів до Европи. Перші проби списання оповідань про «Лиса Микиту» почалися в XI і XII віках. З початку ті записи робились на латинській мові; потім вони перероблялись на мови: французьку, німецьку та нідерляндську. Найважнішою перерібкою являється—французька, відома під назвою:

«Le Roman du Renart». На «Повість про Ренара» склався цілий цикль оповідань («галузей»), не пов'язаних із собою в одну цілість.

Аж нідерляндському поетові Віллємові вдалося сотворити коло 1250 р. з люзних оповідань артистичну цілість, якої ядром являється оповідання про суд лева над лисом. Старонімецьку прозову перерібку Віллємової поеми, де лис називається «Reinke», взяв Гете за основу до своєї поеми «Reineke Fuchs». Іван Франко, як сам признав ся, взяв канву до свого «Лиса Микити» з нідерляндської поеми Віллєма, й на чужій канві вимережав власні, українські взори. Що не підходило під духа українського народу, він викинув і люки заповнив відповідними старофранцузькими «галузями» та українськими народніми оповіданями. Наслідком того й з огляду на те, що в основу «Лиса Микити» ввійшли під серпанком звірячих пригод обставини дуже близькі, книжка Франка стала національним добром і любимою лектурою галицького селянства.

Не від речі буде ще згадати на сім місці, що від кінця XII в. прозові перерібки оповідань про лиса читались залюбки в Німеччині, Нідерляндах та Бельгії й відси перейшли вони дорогою перекладів та устних оповідань до инших народів. Устні оповідання про Лиса здобули собі небавом широку популярність між европейським селянством. Не чужі вони й українцям і тим основа «Лиса Микити» дорога нашим мужикам. Українській літературі бажав присвоїти казку про Лиса та його пригоди відомой поет й етнограф—Іван Манжура. За основу до своєї перерібки взяв він Гетеву поему «Reineke Fuchs». Протягом 1886—1887 р. перелицьовав покійний поет шість пісень, яким дав заголовок: «Казка про Рудого Лысовына та про другыхъ Звиривъ и про те, що винъ имъ, а воны ёму выроблялы». На жаль «Лисовин» Манжури не появився й доси друком. Рукопись збереглася в паперах проф. А. Потебні й есть до розпорядимости.

Не тілько змістом з'єднав собі «Лис Микита» гарячих прихильників серед галицьких мужиків, але також і своєю формою. Знавець мужицької душі—Іван Манжура висказав в однім листі до проф. Сумцова такий свій погляд в справі мужицької лектури: «Наблюдая за чтеніемъ народомъ различныхъ метелыкивъ, я замѣтилъ, что симпатичные разсказы, напр., Мордовцева «Дзвонарь» и «Салдатка», а также опивидання Марка Вовчка и другіе подобные—наводятъ на настоящій народъ при чтеніи чуть ли не сонъ. А между тѣмъ разсказы Стороженка и Квитки одушевляютъ слушателей, заставляютъ смѣяться и увлекаться. Поэтому, какъ бы ни была хороша и гуманна тема, но скоро лишь она взята изъ прозы жизни—она не представляетъ для мужика никакого интереса и не оправдываетъ своего назначенія, такъ какъ онъ пропускаетъ ее рѣшительно мимо ушей[1])». Із того слідує, що мужики найбільш охоче читають книжки, забарвлені фантастично-комічним елементом, а натомість не люблять тем, узятих із прози їх життя. Мені самому доводилось читати мужикам оповідання Стефаника й Мартовича, взятих з мужицького життя, й вони не подобалися їм. «От,—сказали мені мої слухачі,—не мають пани що робити, та пишуть таке!...» Особливо противні мужикам оповідання, в яких змальовані негативні типи мужиків. «Лис Микита» Франка, написанний у казковій формі, мельодийним віршем і на гарній, приступній мові; забарвлений невимушеним, природним гумором; торкається пекучих життьових інтересів українського народу, тим то й здобув собі такі гучні оплески серед галицьких мужиків та звеселяє їх душі, повчає їх і підбадьорює їх духа.

М. М—ський.

Українське Наукове Товариство в Київі.

Велика світова війна одбилася й на житті Українського Наукового Товариства в Київі. Принишкло взагалі культурне життя, роспорошились люде, перервався звязок з закордонними українськими вченими, а на останок позбулося Товариство й свого голови, проф. М. Грушевського, який мусів, повернувшися в осени 1914 року з-за кордону, виїхати з Київа—спочатку до Сімбірська, а потім до Казані. Одначе не можна сказати, щоб наше Товариство заснуло зовсім, так як чимало наукових товариств і видавництв, з котрих деякі за весь час війни ледве спромоглися на одну книжочку свого видання. Українське Наукове Товариство і серед самих несприятливих обставин теперішнього ча-

[1]) Н. Ф. Сумцовъ. Памяти И. И. Манжуры. Кіевъ, 1893, ст. 8.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

су не покинуло наукової роботи, яка виявилася головним робом у виданні кількох томів наукових творів. Про цю роботу ми й хочемо сказати кілька слів.

Натурально, що з початком війни дуже поменшав гурт людей, що постійно працювали в Товаристві, в його секціях та комісіях. Хто пішов до війська або до якоїсь служби, звязаної з потребою воєнного часу, де-хто виїхав з Київа, коли звідти на якийсь час переведено було вищі школи до инших міст. Про те засідання секцій відбувались і в осени 1914 року, і на протязі 1915—1916 років. На засіданнях читались наукові доклади, які потім пішли до друку по виданнях Товариства. Головою Товариства обібрано було заслуженого українського діяча В. П. Науменка, колишнього редактора «Кіевской Старины» і «України».

Року 1914 Наук. Товариство роспочало було видання наукового трьох-місячника «Україна». Видання було доведено при кінці року до краю, але дозволяючи 4-ту книжку до друку, цензура попередила, що на далі вимагатиме «общерусскаго правописанія». Звісна річ, Наукове Товариство не могло пристати на те, щоб у своїх виданнях уживати иншого правопису, як тільки наукового, котрого додержується постійно й Російська Академія Наук. Довелося через це, а також і через загальні несприятливі обставини—зменшення коштів, ростіч серед письменників і вчених, припинити періодичні видання «України» й «Записок» (останній XIII том «Записок» вийшов саме перед війною) і випускати праці й матеріяли окремими неперіодичними збірниками. Разом з тим довелося перенести й друкування цих збірників до Москви, де не вимагалося ніяких змін правопису. Але виявилося, що друкування в иншому місті по за Київом має стільки технічних невигідностей, що за весь час випущено тільки два томи «Українського Наукового Збірника», один в 1915 році, а другий недавно—в осени цього року. В обох цих томах видруковано розвідки й матеріяли з нашої історії, етнографії й історії письменства: М. Грушевського «Нові гіпотези з історії старорускаго права» й «Новійша література по історії Вел. Князівства Литовскаго»; Хведора Вовка—«Про закрутки» (етнографічна студія); С. Розанова—«Кройніка» 1636 року; Л. Добровольського—Про київську «козаччину» 1855 року; Л. Орленка—Справа Ксенії Розлач (сторінка з давнього київського життя); С. Єфремова—з офіціяльної літератури 60-х років XIX в.; Ів. Стешенка—Російсько-українські паралєлі в творчости Шевченка. Крім того біографичні нариси про померших діячів української науки Хв. Корша й Ол. Русова і матеріяли до історії укр. письменства, подані проф. В. Перетцом, В Науменком та ин. В обох збірниках уміщено більше двадцяти рецензій на видання з українознавства: де-які з цих рецензій мають характер справжніх наукових розвідок. Окрім рецензій подано й наукову хроніку.

З другої половини 1915 року трохи ослабли цензурні вимоги в Київі, і це дало змогу Товариству випустити в Київі три томи своїх видань, злажених ще раніше, але задержаних сучасними подіями: «Філологичний Збірник памяти К. Михальчука», «Збірник природничо-технічної секції» і «Збірник памяти Тараса Шевченка» (усі три помічено 1915 роком, хоча видано вже в 1916 році). Усі ці три збірники вносять дуже цінні вклади в нашу науку. У «Філолог. Збірнику» взяли участь своїми розвідками з української філології: акад. Хв. Корш, акад. В. Перетц, проф. С. Кульбакин, пр.-доц. Є. Тимченко, пр.-доц. Гр. Ільїнський, М. Позняк, С. Гаєвський і О. Д. У «Збірнику прир.-техн. секції» уміщено, між иншим великі розвідки В. Різниченка «Полудневий Алтай, його давні й сучасні льодовики» і М. Русова «Типи сільських дворищ в полудневій частині Галичини», обидві прикрашені численними знимками й картами. Це дуже показне видання, яке повинно б зацікавити й ширшу громаду. «Збірник пам'яти Шевченка» складається з двох половин: одна—розвідка на теми шевченківської творчости М. Грушевського, Ів. Стешенка, М. Сумцова, С. Єфремова, Ол. Грушевського, Ів. Шпитковського й К. Широцького; друга половина—се «Матеріяли до історії Кирило-Мефодіївського брацтва»—признання кирило-мефодіївців на допитах, їхні відповіді й посвідчення, донесення адміністрації про справу брацтва й т. ин. Все це взято з урядового архиву й уперше в повному вигляді оголошується друком. Розуміється, матеріяли ці мають неоцінену вагу для біографії й характеристики славних в історії нашого відродження «братчиків» і взагалі для історії нашого громадського руху.

Тепер на черзі стоїть видання Наукового Збірника в честь проф. Мик. Ів. Петрова, першого історика українського письменства. Матеріял для Збірника уже зложено і незабаром має початись друкування, на цей раз уже знову в Київі. Намічено товариством й ще кілька воданнів, напр. монографія проф. Хв. Вовка про палеолітичну стоянку в с. Мізині, збірник памяти Ол. Русова, та ще деякі,—але на се треба коштів та й коштів, особливо під теперішній час, коли стає так дорогим усякий друк. Наше громадянство не повинно б забувати про одиноку українську наукову інституцію, яка піддержує традиції наукового дослідження рідного краю.

М. Ж.

Памяти М. В. Лисенка.

30-го жовтня одспівано було в Київській університетській церкві паніхіду по М. В. Лисенку хором студентів и курсісток.

Хор спів в прекрасно і був достойною пошаною памяти нашої славетної людини. Публіки, як на університетську церкву, було дуже багато. „Офіціальної“ української—мало. Яка тому причина? Не хочу ставити діагноза для даного разу: певно, це було випадково. Але хочу, мушу поставити загальний діагноз що до нашої інтелігенції: Мушу ствердити, що вона до памяті своїх славних діячів виключаючи Шевченкової традиції, відноситься досить недбало. Минулого, навіть близького, ніби нема в нашому серці. Воно само по собі, ми самі по собі. Ми задовольняємося своїми буднями, своєю сім'єю, своїми кабінетами, своєю часом „геніальністю“, або взагалі своєю „високою“ цінністю... А що далі того, то віддає українською казенщиною, якимсь примусом, до якого ми з'обовязані своїм патріотизмом і на вівтарь якого кидаємо тільки крихти нашого духа. Так, тільки крихти! Ми їх уділяємо і живим і мертвим. Про живих скажемо другим разом, тепер—про мертвих. Ім наша увага, власне, непотрібна, вони вже обійдуться без неї. Коли ми, маючи змогу, і кишенями і серцями, не помогли їм живим, то, мертві, вони помочі нашої не потребують. Вони для нації зробили своє... Їх імена історія запише на вічні скрижалі добра,—з мертвих цього досить. Але нам, живим, цього не повинно бути досить. Вшанування наших давніх діячів потрібно не для них, а для нас, і не тільки для доказу нашої культурности,—так сказать, як мистецтво для мистецтва. Це вшанування потрібно для нашого життя, нашої творчости; без якої життя—казенний, хоч, може, й дуже радікальний сон. Шанувати давнього діяча значить зливатися з ним, з його великим життям... Те життя—ніби велика мистецька поема, переживати яку—глибока естетична і етична насолода... Мало того,—переживати яку—значить, поривать до творчости, життя і навіть творити. Але це тільки для тих, хто переживає ту поему, багато наших національних поем, а для глухих—цього немає. Вони задовольнені с осю українською казенщиною, своїм мікроскопічним ділом, коли навіть таке есть... Вони задовольнені особливо власною персоною, гідною часом, як казав Самійленко, тільки для патріотичних препаратів. Справа доволі не весела! Поправити її не так легко: вона лежить в усій атмосфері російського життя, що регулярно створює всеросійських Обломових... Але справа й не безнадійна, навіть при наших неприємних умовах. Треба тільки поривати, бути дійсно інтелігентними людьми! Треба тільки носить в душі одно бажання - fac! (роби!), а решта сама прибуде. Знайдуться й засоби до праці, знайдуться й люде; стануть змінятися й самі тяжкі умови. Во життя твориться ж нами, коли ми хочемо його творить, а не спати. Пізніше скажу про ті форми роботи, до якої мусили б стати українські інтелігенти, коли б вони дійсно хотіли робити. Тепер же згадаю про де-що практичне, звязане з памяттю Лисенка і, звичайно, потрібне для нас, а не для нього.

Тому кілька років, по смерті Лисенка, було піднесено гадку придбати шматок землі на його батьківщині, щоб збудувати там якусь інституцію, користну для українського народу. Повели цю справу через полтавське і золотоношське земства, що віднеслися до цього прихильно і постановили заснувати там школу регентів. Пройшло кільки років, і справа стоїть на тому ж самому місці... Хто винен? Звичайно, не земства. Винні ми, що в житті „обломовствуємо“, що більше говоримо, а ніж робимо; а часто навіть і не говоримо...

Є й друга справа, далеко прінціпіальніша й ширша, яка, одначе, навіть і не порушена поважно в українському колі. Вона тісно звязана з славетною діяльністю Лисенка.

Він був знаменитий музика, мистець громадянин. Він не тільки творив своє, а й збирав чуже, найдорожче для нас: овочі народньої творчости. Дякуючи особливо йому, ми маємо перлини народньої музики, що скрашає наше життя, що в нашому національному музеї складає найблескучу виставу. Але й тут справа віддає кабінетом. В народі коштовна пісня гине, а в нас красується на музейних полицях, щоб усолодити нас тільки в рочисті свята. Чи це ж можливо? Чи це ж не страшно? Чи це ж не є спокійне глядіння і поміч нашій руїні? Час же схаменутись і во імя нас самих вжити все можливе, щоб вернути народові взяте в нього, щоб окрасити життя його найкращою красою, а поступу нашої культури дати найтвердіщу підставу. Що ж для цього зробити? Річ дуже просту: заснувати товариство для охорони і росповсюдження нашої народньої музики. Для цього не треба спеціалістів; треба лиш тих, що хотять щастя країні і готові зробити все можливе. Власне зробити, бо балачки давно вже обридли, а особливо балачки про трудність роботи. Хто хоче, для того нема препон. Хто не хоче, той сам у сьому препона Пропонуючи дуже легкі речі, ждемо охочих робити, але бачиться мені наша сумна інтелігентська дійсність, бачиться навіть іронія велемудрих кабінетних „геніїв“, яким або нема часу для такої праці, або вони на своїй печі мріють про щось далеко вище..., наприклад, про те, що хтось візьме і посуне їх піч, без всякого з їх боку усилля, в царство вічного щастя.

Знаю це все, і все ж таки, пропоную своє вище згодане,—малу частину того, що обовязкове для українського інтелігента. Жнитво наше безмежне,—і коли воно всохне... повьяне, то в цьому, в значній мірі, будуть винні сонні наші душі. Так, може ми одпочили уже досить? Так, може, час уже підвестися?

Ів. Стешенко.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Хроніка.

Українці й автономія Галичини. „Бирж. Вѣд." пишуть: Австрійські газети сповіщають, що на другий день по оголошенню автономії Галичини відбулося пленарне зібрання української фракції рейхсрату. Головою зборів був найстаріший віце-президент рейхсрату Романчук, який заявив, що президенти українського парламентського клубу й української національної ради зріклися своїх уповноважень через негативне відношення до акту про автономію Галичини. Посол Левіцький повідомив про переговори парламентської фракції з урядом. Дебати тягнулися цілий день. Було прийнято таку постанову: „Оголошена указом зміна державно-правного стану Галичини найглибше порушує історичні, а також придбані права українського люду, бо ставить четвертий по кількості народ імперії в цілковиту залежність від другого народу. Український народ ніколи не визнає автономії Галичини під польським главенством, ніколи не одмовиться від права на існування в межах національної терітогії, а також від утворення окремої української імперської области.

Про устрій Галичини. Як сповіщає кореспондент „Русск. Вѣд.", з Цюриху, видатний український політичний діяч повідомляє, що Галичину буде розділено на 7 воєводств, з яких 3 західних, чисто польських на чолі з воєводами поляками. В Львівському й Перемишльському воєводствах воєводами будуть поляки і віце-воєводами — українці, в Станіславовському і Тарнопольському воєводами українці і віце-воєводами поляки. Кожне воєводство буде мати свій сейм провінціальний. Центральний галицький сейм має бути в Львові.

Шкільна справа. *На чергових Кременчуцьких земських зборах* від гласних селян і козаків було виголошено гласним М. П. Левченком заяву, в кінці якої виведено було такі пункти: 1) Визнати необхідним для правильної постановки шкільного навчання і для розвитку у дітей свідомости й любови до книжки й до науки завести по школах навчання на українській мові; 2) Визнати необхідним видання підручників для народніх шкіл на рідній мові; 3) До заведення навчання українською мовою порадити учителям народи. шкіл користуватися в розмовах з дітьми й для пояснень уроків тією мовою, якою балакають діти; 4) При навчанні на українській мові в програмах шкільних повинно бути дано відповідне місце рос. мові, яко державній. Зібрання, поставившись цілком прихильно до заяви селян і прийнявши її без суперечок, зробило постанову: довести до відомости полтавського губернського земства заяву гласних селян і прохати його клопотатися про негайне заведення в нар. школі навчання на українській мові, а питання про підручники передати губернському педагогічному бюро. *Миргородські земські збори* постановили прохати Полтавське губернське земство клопотатися про заведення в народній школі навчання на українській мові; через те що, як мотивовано сю постанову, в місцевостях, де живе українська людність, школа не досягає своєї мети, через відчуженість по мові й всьому своєму устрою.

Нові українські часописи. Незабаром в Катеринославі має вийти перше число тижневика „Час". Дозвіл на видання свого часопису одержано ще літом с. р., але через ріжні технічні умови, журнал досі не можна було випустити. Там же одержано дозвіл на видання місячника „Степ".

Цензурні заборони. В Катеринославі місцева цензура не пропустила оповідання В. Винниченка *„Сліпий"*, яке хтіло випустити видавництво „Дзвін". Там же видавництво „Стежка" робило заходи коло видання брошурою статті С. Єфремова *„З хвиль життя"*, надрукованої в третій книжці „Основи" за сей рік.

Зміна „мѣры пресѣченія". Як пише „Юж. Кр." (18/XI) обер-прокурор Синоду Раєв на листа Протопопова про зміну „мѣры пресѣченія" (?!) в відношенню до уніатського митрополита гр. Шептицького відповів, що Синод згожується визволити гр. Шептицького з увязнення і передати його міністерству внутр. справ. Се ж останне хоче перевезти його в один з південних городів, де для його буде одведено окремий будинок. Сими днями гр. Шептицького перевели в Ярослав.

В Одеській „Українській Хаті". Бажаючи поставити на твердий грунт питання про утворення культурного українського театру, „Укр Хата" вирішила організувати кілька спектаклів для ознайомлення широкого українського кола з кращими зразками, як української, так і всесвітньої драматичної літератури. Сей ряд спектаклів розпочався постановкою 19 листопаду „Зімового вечора".

Нове укр. Т-во. 13 листопаду в помешканні „общины художников" в Петрограді одбулися установчі збори українського літературно-художнього Т-ва, в яких брали участь артисти, художники, письменники й ин. Головою зборів було обрано М. М. Могилянського, секретарем А. Г. Кісілева. Після обговорення питання про засоби для осягнення завдань Т-ва, було вибрано раду Т-ва й ревізійну комісію. В статуті Т-ва завдання його з'ясовано так: Т-во засновується для об'єднання художників, літераторів, музик і артистів з метою сприяння розвитку літератури й мистецтва.

Українські театри в Галичині. В окупованій частині Галичини починає потроху пробиватися на світ культурне життя. Крім польської культури знову вибивається на шлях і культура українська. Першими ластівками її з'явилися українські театри. Недавно в Тарнополі відчинено великий український театр. Трупа приїхала з Росії, користується великим успіхом. Місцева людність переповнює театр. Дуже багато можна бачити в ньому також офіцерів і салдатів. В багатьох инших городах і великих містечках мають теж театри, відчинені приїзжими з Росії українськ. трупами.

Чернигівський відділ „О-ва для оказанія помощи населенію Юга Россіи, пострадавшему отъ воен. дѣйствій". З перших кроків своєї діяльности Чернигівський відділ Т-ва мусів направити всю свою енергію на вишукування грошевих засобів для досягнення своїх завдань. При відділі організовано було трупу з артистів-аматорів і хор. На протязі сього року було улаштовано 2 спектаклі, 3 концерти і виставу картин місцевих художників. Се дало, порівнюючи з потребами, яких вимагає час, невелику суму грошей і тому перед відділом Т-ва стоїть завдання побільшити свою енергію, щоби допомогти тим жертвам війни, яких доля вибила з рідних осель, загнала в чужу сторону і лишила иноді без жадних засобів до життя. Таке своє завдання відділ зможе перевести в життя тільки в тому разі, коли все українське громадянство на Чернигівщині прийде йому на допомогу.

Допомога дітям на фронті. В кінці жовтня у Москві при відділі біженців земського й городського союзів відбулася нарада представників фронтових організацій союзів в справі допомоги дітям на фронті.

Нарада почалась відчитами представників фронтових комітетів З відчиту представника комітету південно-західного фронту земського союзу видко, що сим комітетом одчинено 47 захистів на Волині й 12 в Галичині. В захистах дістають допомогу біля 9 тисяч дітей. Для дітей сирот комітет утримує 3 захисти на фронті і 3 в Київі. Персонал всіх дитячих інституцій комітету досягає 150 чоловік. В захистах дітей вчать грамоті, а також ріжному ремеслу, столярству, шевству і т. п. Комітет південно-західного фронту городського союзу захистив, як се видко з докладу його представника, біля 3 тисяч дітей, з яких біля 500 сирот в тилу.. Під Київом в дачній місцевості комітет організував окремий дитячий городок для 300 дітей, в якому поки що вже організовано лікарню, столярню, шевську, картонажну й палітурну майстерні. Комітет по згоді з комітетом земського союзу працює переважно в Буковині й в південній Галичині. В дитячих інституціях обох фронтових комітетів вихо-

hrushevsky.nbuv.gov.ua

вання й навчання дітей провадиться на рідній мові дітей (польській, українській й руминській). Від персоналу, який працює в дитячих інституціях, комітети вимагають знання рідної мови дітей. Инакше на сю справу дивиться комітет західнього фронту земського союзу. Представник сього комітету графіня С. М. Толстая в своєму докладі, між иньшим, повідомила зібрання, що комітет допомогає всім дітям незалежно від їхньої національности. На запитання одного з учасників наради, чому комітет в своїй діяльності не керувався резолюціями по національному питанню мартовського з'їзду, гр. С. М. Толстая відповіла що їй сі резолюції невідомі... В резолюціях сього з'їзду, який відбувся в марті сього року при відділі біженців обох союзів, було визнано, між иньшим, необхідним вжити в їх заходів для того, щоби зберігти національність українських і білоруських дітей. Графіні, очевидно, так само досі не було відомо, що в дитячих їдальнях і захистах, які функціонують під її доглядом дістають допомогу не великоруські, а переважно білоруські, а також в незначній кількості і українські діти...

Нарада визнала необхідним користування при всяких зносинах з дітьми їх рідною мовою. а також улаштування бібліотек на рідній мові дітей (українській, білоруській). Крім того, було вирішено не вивозити далі дітей з фронту.

Лист з Катеринославу.

Огляд українського життя в Катеринославі за 1916 рік.

Дуже зле для українського громадського життя почався біжучий рік: в кінці січня закрито „Просвіту" з усіма її філіями на селах і організаціями в самому городі.

Катеринославська „Просвіта" проіснувавши 10 років, привчила людність до колективної праці на громадському грунті, через се зараз же після закриття „Просвіти" виділився невеличний гурток бувших її членів і заснував т-во для видання українських книжок під назвою „Українське видавництво в Катеринославі". Досі видано 6 книжок.

Але крім видання книжок, біжуча хвиля сучасного життя висунула ще й другі непереможні потреби катеринославського громадянства — потребу чути живе, рідне слово, потребу провадити далі ту культурно-національну працю, яку так рантово мусіла припинити „Просвіта".

Для задоволення сеї потреби при „Научном О-вѣ" організувалася „Комиссія для изученія мѣстнаго края". Завданням своїм становить ся Комісія ознайомлювання громадянства з національно-культурними потребами місцевого краю, студіюючи й популяризуючи відомости по історії, географії, етнографії, а також музиці, співу, театру й літературі місцевої української людности.

Для здійснення намічених завдань Комісія має намір влаштовувати: 1) доклади, читання, лекції на рос. й укр. мовах по всім галузям наміченого програму; 2) дитячі і народні читання; 3) музично-співочі вечірки й ранки; 4) екскурсії на пороги і в другі видатні місця нашого краю; 5) збірання етнографічних матерьялів: 6) розгляд книжок і рукописів, присвячених вищезазначеним питанням, а також — 7) організувати хор.

Так на руїнах „Просвіти" виникли дві нові українські організації, які погроху виявляють свою діяльність і тим по змозі, відповідно скрутним обставинам сучасного життя, задовольняють, хоч в малій мірі, культурно-просвітні потреби українського громадянства.

Треба ще згадати. що була спроба закласти організацію також з культурними завданнями під назвою „Українське Т-во", але губернатор, вважаючи на военний стан, визнав прохання „несвоевременнымъ".

Таким чином громадське життя в Катеринославі хоч і виявляється в дуже скорочених межах, але все ж таки не втрачує організованого характеру.

Що до громадського життя на селах, то воно виявляється головним чином в поширенню кооперації на селі. Наскільки поширюється справа кооперації можна бачити з того, що баланс Т-ва кооперативів, який був 31 січня с. р. 5209 руб. 36 коп., дійшов до першого жовтня сього ж року до 78.938 руб. 86 коп.

Поширюючи свою діяльність, Правління Т-ва кооперативів, дбає по можливости про культурно-просвітню діяльність. В селах Дієвці й Мануйлівці при кооперативах склались драматичні гуртки з членів кооперації, які роблять вистави. Сі вистави приваблюють силу селянської публіки.

Не обмежуючись тільки виставами, представники кооперативів на одному зібранні в жовтні постановили заснувати на прибутки бібліотеку для членів кооперації, а також прохати дозволу на видання кооперативного журналу на укр. мові „Споживач".

Л. Жигмайло.

Лист із Сібіру.

„Ой буде нас, мати,
„По горах, по долинах,
„Ой буде, нас мати,
„По чужих украінах...

Вже більше двох років минуло з того часу як Україна позбулася своїх часописів рідною мовою писаних, позбулася з „ сусідської ласки" в дуже важливий час в житті нашого й инших народів. Великі творились і творяться події, а з над-Дніпрянської України не чути голосу ніякого. Від Німецького до Синього моря, за горами Кавказськими ллється кров синів України, багато тисяч життя своє положили на великій війні народів... Багато дітей України опинились „по чужих украінах" — в нетрях Сібіру... І розрізнені діти не чують голосу Матері своєї, і нікому порадоньки дати... Тепер і до нас дійшла звістка до крутих берегів Лени-річки, в Тайгу непроходиму, що в Москві знайшла притулок і має видаватись українська часопись „Промінь". Нашу радість, наші бажання і надії висловлюємо до земляків наших „в Україні і не в Україні сущих"... Бажаємо, щоб промінь нашої часописі дійшов скрізь: і до хліборобів і до робітників, до можних і до заможних, — куди кого доля чи недоля занесла, щ б усіх щирих синів України освітив і об'єднав, а тим, що забули вже свою батьківщину, нагадав про обов'язки до рідного краю в ці тяжкі часи.

2/XI р. 1916.

Т. Татарин,
Мих. Томильченко.

З студентського життя.

Українське земляцтво при М. В. Ж. К. має 39 ч.ч. Роспочало свою діяльність з початку академичного року. Живо функціонує книгозбірня. Весь час ішла і досі йде запись нових членів. 11-го вересня відбулись Загальні Збори членів зем-цтва, на котрих було оголошено доклад про І. Франка і намічено програму діяльности зем-цтва. Прийнято постанову оголосити на Загальних Зборах ряд рефератів, котрі мусять ознайомить членів з сучасним становищем українського питання. Закладено гурток по вивченню української мови, історії, літератури та мистецтва. Гурток збірається два рази в тиждень при значній кількості членів.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Бібліографія.

Гаврило Левченко. „Світова Справа“. Пьеса на 3 д. з кооперативного руху. Пирятин. №16. 8-го. 28 стор. ц. 25 коп.

На обкладинці виданої в Левченком книжки подано чи не на всю сторінку великої вісімки реєстр творів автора. І тут „трагелія“, з пів десятка побутових п'єс і поезій, і белетристичні речі, навіть утилітарна публіцистика. Як сказати, що від з'явлення у друку найпершого з названих утворів чи й минуло ще 10 літ, читачеві, що не знає Левченка-письменника, справжня буря радісних надій може охопить груди Гай—гай! Рясна творчість. Це ж другий Винниченко! Хай же живе наше багате на плодючі таланти красне письменство!...

Читаємо п'єсу. На самім початку перед нашими очима переходять маніпуляції сільського крамаря, з фальсифікуванням краму, з недоміром і т. ин. Поруч зривається завіса з сімйового життя цього жилястого обдирайла: Жінка у його—слухняна раба, але вона теж, як рабу, штурхає дівчину-наймичку. Проте, дочка крамарева—ультрадоброчинна в—край. Вона скінчила гимназію і ввесь час книжною піднятою мовою виголошує високонавчаючі річи. Такий самісенький і її cher ami Андрій Петрович, молодий селянин, що скінчив Учит. семинарію, але облишив педагогичну працю з-за ради кооперації, а через це має право на протязі всієї п'єси читати лекції з кооперації (як що не занятий фальшивим красномовством на тему: я вас люблю). Андрій Петрович організовує сільський кооператив. Крамарь через людей дізнається про це і вибухає високошляхетним гнівом. Так зав'язується інтрига дії, і тут кінець 1-му актові.

Хто чекатиме далі розвитку боротьби і драматизму в дії, гірко помилиться. Тільки з балачок селян біля товариської крамниці, що засновано її пів року тому, можна взнати про зріст кооперативних ідей на селі, про підкопи крамареві під крамницю то що. Виявляється між иншим, що вивершена доброчинністю крамарева довька, ладна „йти хоч на край світа“ з Андрієм Петровичем що є справжнім янголом у подобі людській, жити „в найтяжчих умовах і працювати на користь покривджених долею наших братів—селян“. Не знати, на що з'являється з війни (нинішньої) крамарів син без ноги..

З його теж недзвичайно доброчинна людина, що має виявитися з того, що до батька він не йде і підтримує язиком справу кооперації. Також з'являється ще,—незнать через що,—розлютована юрба селян і за *особистим* приводом крамаря (десь рантом дурнем зробився!) розбиває товариську крамницю. Ця „драматична“ сцена переходить на „комич у“: каліка—син крамарів сам замикає в крамниці усю юрбу погромників, в тому числі й батька. Потім з'являється урядник і урочисто возглашає:—„хто має право розбивати товариську крамницю? Вона існує на законній підставі з дозволу начальства“!! (так і стоїть; два знаки виклику).

3-ій акт—апотеоз „світової справи“, справи кооперації. Тут і покаянна мова „Совка“ (?) що розбивав тов. крамницю, висидів за це у острозі і т. ин. Тут і „критичні“ розмови доброчинної крамарівни, відчит керманича кооперативу Андрія Петровича. Нарешті—о, чудо кооперації у п. Левченка!—вовк, що навсправжки перетворився у вівцю геб-то крамарь, що кинув був раніше об'єкт свого здирства, село, а тепер „з довгими сивими волосами (!) і бородою, в старому чернечому підряснику, підперезаному ремінною попругою, в яломку, з саквами за плечима і з високою палицею в руках“ прийшов, прилюдно признається—і сльозить—у своїй многолітній злочинності, віддає на доброчинні справи товариству 32.000 награбованих грошей, а врешті прохає приняти його до лона кооперативної сім'ї і робить виклик:—„заприсягаюсь, що одтепер я буду обати всіма силами, щоб в нашім селі панували не злидні, темрява і кривда, а заможність, єдність, згода, любов правда“!

Нащо писати про безграмотність до конструкції, що до психологичного та побутового змалювання дієвих осіб і т. ин. „Хатні вироби“ наших „драморобів“, „їм же несть числа“.? Не на те, звичайно, щоб сказати, що Г. Левченко з усієї „маси цієї многоголової гидри що так цупко охопила нашу драматичну літературу, все ж таки чи не найкращий (крамарь, жінка його і наймичка у І акті говорять, що автор як би мав певну теоретичну підготовку і більше мав поваги до письменницької роботи, зміг би виробити з себе грамотного побутовця). Тим паче не з-за-ради самої „світової справи“, де путня, підсоложена правда, ідея прибрала зовсім невідповідного зодягу, і де автор з очевидною метою, видаючи книжку, не ставить певної дати і номеру, що ним дозволено драматичною цензурою виставляти п'єсу на сцені, а пише скромну увагу: „за цензурованими примірниками звертатись до автора. Пирятин і т. ин.“ Цією заміткою хотів би я одмітати, що невдалою своєю спробою п. Левченко (у нього ще є „шахрай“) розробляє в укр. драматичній літературі нові (хіба що у Карпенка Карого „По-над Дніпром“) теми, теми про кооперативне відбудування народнього життя. Оскільки суть важні ці теми (звичайно, лише з того боку, що драм. література через театр здебільшого є в живому контакті з громадським життям), говорити вема чого. Насамперед тому, що кооперація,—високої цінности фактор упорядкування громадського життя при тій умові, що вона, як проповідують навпаки т. зв. „нейтральні“ кооператисти, не претендує на роль універсальної панацеї від усякого лиха, на роль соціяльного реформатора, що тихо—безболізно має перебудувати сучасний капіталістичний лад. До того ж кооперація — найзручніша зараз форма національної і громадської організації, і не використать її в тому напрямі—гріх за-для свідомого укр. громадянства, і цей гріх не буде прощений йому ні в цьому віці, ні в будучому. Наочним прикладом має бути Галичина. В ній тоді лише почала дійсно наступовати, міцнішати і загартовуватись громадська сила,—казав відомий кооператор з Галичини Федак,—як українське громадянство енергійно взялося до кооперативного будівництва. Зрозуміла річ, будівництво це має обік себе економичну конкуренцію, викликає змагання і боротьбу багатьох суспільних елементів, і виявити увесь цей життьовий процес—чудове і багате завдання за-для соціяльної драми. Однак, з правдою не розминемося, як скажемо, що не з такою літературною підготовкою та технічними способами, не з таким, художнім чуттям, не з таким, нарешті, критичним методом аналізу та синтезу економичних і суто-громадських взаємовідносин, що виявив нам їх п. Левченко у „Світовій справі“, треба братись за п'єсу „кооперативного руху“.

Гр. Михайлець.

Редакція просить пп. передплатників не дивуватись, коли часопись виходить з опізненнями, по кілька номерів разом, не містить присланих і прийнятих уже статей, або не відзивається на деякі теми дня. Нинішні обставини творять кождої хвилі несподіванки, котрих не потрапить угадати і запобігти їм і найбільш досвідчений журналист.

Редактор-видавець *Л. Сологуб.*

Москва. Просмотрѣно военною цензурою.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

ШЕСТОЙ ГОДЪ ИЗДАНІЯ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1917 ГОДЪ

НА ЕЖЕМѢСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛЪ

ШЕСТОЙ ГОДЪ ИЗДАНІЯ.

„УКРАИНСКАЯ ЖИЗНЬ“.

Программа журнала: Руководящія статьи по національнымъ вопросамъ.—Обзоръ событій текущей жизни на Украинѣ.—Сужденіе печати, преимущественно русской и польской, объ украинскмъ вопросѣ.—Критическія статьи и литературныя обозрѣнія; библіографія.—Украинское искусство.—Мемуары и статьи по исторіи украинскаго возрожденія.—Разныя извѣстія и замѣтки.—Отвѣты редакціи на вопросы читателей, относящіеся къ программѣ журнала.

Въ виду непрерывно растущихъ цѣнъ на бумагу и типографскія работы, удорожившихъ стоимость изданія, подписная цѣна на журналъ повышена.

	год	6 мѣс.
Съ доставкой и пересылкой		
Въ Россіи	8 руб.	4 руб.
За границу	10 „	5 „

Для народныхъ учителей, сельскаго духовенства, младшаго земскаго медицинскаго персонала, а также для учащихся, рабочихъ и крестьянъ допускается **при непосредственномъ обращеніи въ редакцію ЛЬГОТНАЯ ПОДПИСКА:** на годъ—7 руб., съ доставкою и пересылкою.

Подписка принимается въ конторѣ „Украинской Жизни“,
МОСКВА, Новинскій бульв., д. 103, кв. 39. Телеф. **3-44-48.**

Завѣдующій редакціей „Украинской Жизни“ принимаетъ лично по дѣламъ журнала по воскресеньямъ, отъ $11^1/_2$ до 1 ч. (2-я мѣщанская, д. № 41, кв. 7).

Представитель редакціи „Украинской Жизни“ въ Кіевѣ, С. А. Ефремовъ, принимаетъ по воскресеньямъ отъ 5 до 6 час. вечера (Гоголь ская ул., д. № 27).

ШЕСТОЙ ГОДЪ ИЗДАНІЯ

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1917 ГОДЪ.

НА ГАЗЕТУ

ШЕСТОЙ ГОДЪ ИЗДАНІЯ

„ЛОХВИЦКОЕ СЛОВО“.

Изданіе Лохвицкаго Общества Сельскихъ Хозяевъ

(выходитъ 2 раза въ недѣлю, по вторникамъ и пятницамъ) на русскомъ и украинскомъ языкѣ.

Газета посвящена мѣстнымъ вопросамъ общественно-экономической жизни, техникѣ сельскаго хозяйства и кооперації.

Въ связи съ Европейской войной въ газетѣ печатаются телеграммы Петроградскаго Агентства и помѣщаются **„военные обзоры“.**

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой на годъ—1 р. 50 к.; полгода—85 к.; на мѣсяцъ—25 к.

Условія коллективной подписки высылаются по требованію.

Адресъ конторы и редакціи: **Лохвица, Общество сельскихъ хозяевъ.**

Пробный номеръ высылается **безплатно.**

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Вийшла нова книжка проф. Мих. ГРУШЕВСЬКОГО:

Історія України—Руси, т. VIII, частина I, роки 1639—1648.

Зміст: „Золотий спокій" 1638—1648 рр. „Початок і причина" війн Хмельницького. Українське громадянство перед Хмельниччиною. Повстанне і весняна війна 1648 року.

Друкується й незабаром вийде його ж:

Всесвітня історія в короткім огляді.

Частина перша.

Популярний, ілюстрований курс всесвітньої історії для самоосвіти. Перша частина доводе огляд до половини XIII ст. Друга й третя друкуватимуться після виходу першої.

Головний склад видання в „Українській книгарні" в Петрограді. (Петроградск. стор., Большой пр., № 1.).

ВИЙШОВ З ДРУКУ Й ПРОДАЄТЬСЯ,

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

ВИПУСК 2-Й.

який містить розвідки, статті, матеріяли і замітки з історії, історії письменства й язикознавства.

Коштує Збірник 1 р. 50 коп. без пересилки, а з пересилкою 1 р. 65 к.

Гроші і замовлення треба посилати на таку адресу: Москва, Новинскій бул., д. 103 контора редакціи журнала „Украинская Жизнь".

„УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ"

бувш. ред. „Кіевской Старины".

Тут продаються всякі українські книжки, де-б вони і коли-б не були видані, а також й книжки російською мовою друковані, але які дотикаються українських справ.

Тут же приймається передплата на щомісячний журнал „Украинская Жизнь" і тижневик „Промінь".

Адреса Книгарні: Київ, Безаківська, 8.

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

в Катеринославі.

№ 1. **С. Русова.** Національні відносини в Бельгії. 1916. Ц. 10 к.

№ 2. **А. Кащенко.** Перерід. Оповідання. 1916. Ц. 10 коп.

№ 3. **А. Кащенко.** Мандрівка на пороги. Оповідання для дітей. З малюнками. 1916. Ц. 18 коп.

№ 4. **А. Кащенко.** Згадки про Сагайдачне та його околиці. З малюнками. 1916. Ц. 50 коп.

№ 5. **Д. Мамин-Сібіряк.** Поганий день Василя Івановича. Оповідання для дітей. 1616. Ц. 8 коп.

№ 6. **Т. Романченко.** Поезії. 1616. Ц. 25 к.

Продаж — по всіх українських книгарнях.

Головний склад—в книгарні „Слово": Катеринослав, Полицейська, дім Низко.

Там же продають видання всіх инших українських видавництв, приймають передплату на всі українські часописи та продають всякі кустарні вироби: гончарні, деревляні, вишивки й таке инше.

Тип. „Крестнаго Календаря", Москва.

hrushevsky.nbuv.gov.ua